

Molla Fenârî'nin Şurûtu's-Salât Eseri Etrafındaki Literatürün Belirlenmesi ve Analizi

Identification and Analysis of The Literature Surrounding Molla Fenârî's Shurût Al-Şalât Work

Necmettin AZAK¹ **Özet**

Bu çalışma, Molla Fenârî'ye nispet edilen *Şurûtu's-Salât* adlı eseri inceleyerek ve bu eser üzerine yapılan şerh, hâşiye, tercüme ile manzum çalışmaları belirleyerek, eserin orijinalliği ve müellifliği konusundaki belirsizlikleri gidermeyi amaçlamaktadır. İlmihâl geleneğinin Osmanlı dönemindeki gelişimi bağlamında ele alınan eserin, semâniye ve sitte olmak üzere iki farklı versiyonu bulunmaktadır. Araştırmada mevcut yazma nüshaların titizlikle incelenmesi, katalog bilgilerinin gözden geçirilmesi ve tabakât-terâcim literatüründeki verilerin karşılaştırmalı değerlendirilmesi yöntemi kullanılmıştır. Eserin içeriği namaz, abdest ve gusûl gibi ibadet konularında sistematik bir tasnif sunarken, farklı nüshalar arasında semâniye ve sitte ibareleriyle başlayan versiyonlar arasında içeriksel farklılıklar olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak, *Şurûtu's-Salât* eserinin hangi versiyonunun Molla Fenârî'ye ait olduğunun belirlenmesi için daha kapsamlı nüsha karşılaştırmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışma, eserin doğru müellifine ulaşılması, *Şurûtu's-Salât* üzerine yapılan mevcut çalışmaların tespit edilmesi ve ilmihâl literatürüne katkı sağlanması için sağlam bir temel oluşturmaya hedeflemektedir.

Anahtar sözcükler: İslam Hukuku, İlmihâl, Şurûtu's-Salât, Molla Fenârî, Yazma Nüshalar.

Abstract

This study aims to resolve the uncertainties regarding the originality and authorship of the work titled *Shurût al-Şalât*, attributed to Molla Fenârî, by examining the text and identifying the commentaries, glosses, translations, and poetic works related to it. Within the context of the development of the ilmihâl tradition during the Ottoman period, the work exists in two different versions: themâniye and sitte. The research employs a method that includes meticulous examination of existing manuscript copies, review of catalog information, and comparative evaluation of data from the tabakât-terâcim literature. The content of the work provides a systematic classification on topics such as prayer (namaz), ablution (abdest), and full ritual washing (gusul), while identifying content differences between versions that begin with themâniye and sitte statements. Consequently, comprehensive manuscript comparisons are necessary to determine which version of *Shurût al-Şalât* belongs to Molla Fenârî. This study aims to establish a solid foundation for accurately identifying the author of the work, determining existing studies on *Shurût al-Şalât*, and contributing to the ilmihâl literature.

Keywords: Islamic Law, İlmihâl, Shurût al-Şalât, Molla Fenârî, Manuscripts.

¹ Doç. Dr., İzmir Bakırçay Üniversitesi Hukuk Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye, necmettin.azak@bakircay.edu.tr

Giriş

İlmihâl, sözlükte “davranış bilgisi” anlamını karşılayan “ilm-i hâl” kavramından türemekle birlikte, terimsel olarak herkesin temel seviyede bilmesi gereken kuralları ve ilkeleri sistematik bir biçimde sunarak Müslümanların günlük yaşamlarını dinî ölçütlere uygun şekilde sürdürebilmelerine rehberlik eden önemli bir kaynaktır (Erdoğan, 2015; Arpaguş, 2000). İlmihâl geleneği erken İslâm dönemlerinde sözlü aktarımlar ve fıkıh kitaplarıyla başlamış; ancak farklı mezheplerin ortaya çıkışı ve geniş coğrafyalara yayılmasıyla birlikte muteber metinlerin sistematik olarak derlenmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu bağlamda ilmihâl kavramının tanımına en erken örneklerden biri, Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî’nin (ö. 189/805) *Kitâbü’l-Kesb* adlı eserinde rastlansa da (eş-Şeybânî, 1997; es-Serahsî, 1978; Kahraman, 2016) “ilmihâl”in özel bir yazım türü olarak ortaya çıkması, Osmanlı döneminde 15. ve 16. yüzyıllarda kaleme alınan eserlerle mümkün olmuştur. Bu dönemde halkın kolaylıkla anlayabileceği sadelikte dinî içeriklere duyulan ihtiyaç sebebiyle Arapça bazı kaynaklar Türkçeye çevrilmiş, eksikleri giderilmiş ve ilk ilmihâller böylece teşekkül etmiştir (Arpaguş, 2000). Modernleşme süreciyle birlikte özellikle Tanzimat Dönemi’nde ilmihâller daha sistematik hâle getirilmiş, yeni Türkçe ilmihâller yazılmış (Arpaguş, 2000) ve bu gelenek Cumhuriyet döneminde de temel dinî bilgilerle toplumsal kuralları bir araya getiren çalışmalarla sürdürülmüştür. Osmanlı dönemi ilmihâlleri ise hedef kitle bazında çeşitlilik göstererek genel okuyucudan sadece erkeklere, kadınlara, askerlere veya çocuklara yönelik farklı versiyonlarla yaygınlık kazanmıştır. İçerik bakımından da bazıları inanç esasları ve ibadetleri geniş kapsamlı biçimde sunarken, kimileri sadece namaz, oruç, hac, zekât ya da kurban gibi belirli ibadet konularına odaklanmıştır. Bu çeşitlilik, ilmihâl geleneğinin İslâm toplumlarında dinî bilgi aktarımındaki önemli yerini ve esnek yapısını açıkça ortaya koymaktadır. Her ne kadar yazım türü anlamında ilmihâl eserleri görece geç tarihlerde ortaya konmuş olsa da bu türün muhtevasına benzer eserlerin üretimi çok daha erken başlamış, özellikle Ebü’l-Leys es-Semerkandî’nin (ö. 373/983) *Mukaddimetü’s-Salât* ile başlayan zengin bir literatür meydana gelmiştir (Dinler, 2006; Dinler, 2016; Kahraman, 2014).

Molla Fenârî’ye (ö. 834/1431) nispet edilen *Şurûtu’s-Salât* adlı eser her ne kadar temelde Semerkandî’nin yönteminden faydalanyor görünse de namaz, abdest ve gusûl konularını ayrıntılı bir tasnif çerçevesinde ele alarak ilmihâl literatürüne yeniden kazandırmıştır. Eser üzerine şerh, hâşiye, tercüme ve manzume gibi farklı türlerde çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bununla birlikte *Şurûtu’s-salât* ile aynı konuları benzer tasnif usulüyle inceleyen Keydânî’nin *Mukaddimetü’s-Salât* adlı eseri zamanla birbirine karıştırılmaya başlanmıştır (Kâtib Çelebi, 1941; Ebü’l-Hâcc, 2006; Gömbeyaz, 2009; Yıldırım, 2013).

Söz konusu karışıklığın doğmasında birkaç temel etken bulunmaktadır. Öncelikle tabakât ve terâcim kaynaklarında yer alan verilerin büyük ölçüde birbirlerinden alıntılanarak aktarılması, yeni bilgilere yer verilmeksizin tekrar eden bir literatür döngüsü oluşturmuştur. Ayrıca yazma nüshalar üzerinde fiziki inceleme yapılmaması eserin kimliği ve müellifi hakkında yanlış kanaatlerin yayılmasına sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda yazma eserlerin zahriye sayfalarına müstensihler ya da esere sahip olan kişilerce düşülen hatalı isimlendirmeler ve kütüphane kataloglarının doğrudan fihristlere dayanarak hazırladığı kayıtlar, karışıklığı daha da derinleştirmiştir. Üstelik kimi nüshalarda dibâce veya ferağ kaydında müellif adının yer almaması da bu sorunu içinden çıkılamayacak bir hâle getirmiştir.

Tüm bu faktörler *Şurûtu’s-Salât*’ın müellifine dair bilgi kirliliğinin devam etmesine yol açmakta ve eserin Keydânî’nin *Mukaddimetü’s-Salât*’ıyla karıştırılması neticesinde hem akademik çevrelerde hem de kütüphane kataloglarında ciddi bir belirsizlik meydana getirmektedir. Dolayısıyla, eserin müellifine dair kesin kanaate varmak ve metnin orijinallliğini ispatlamak için yazma nüshaların titizlikle incelenmesi, katalog bilgilerinin yeniden gözden geçirilmesi ve tabakât-terâcim literatüründeki verilerin karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, öncelikle Molla Fenârî’ye nispet edilen *Şurûtu’s-Salât* adlı eserin tespitini yapmak, ardından bu eser üzerine kaleme alınan şerh ve hâşiyelerle birlikte Türkçeye manzum ve mensur biçimde yapılmış tercümelerini ortaya koymaktır. Eserle ilgili literatürü sunarken *Şurûtu’s-Salât*’ın (semâniye/sitte) olmak üzere iki farklı versiyonu bulunduğu dikkate alınacak; bu ayrım doğrultusunda üretilen çalışmalar

ayrıntılı şekilde değerlendirilecektir. Bu süreçte daha önceki araştırmalarda rastlanan eksiklikler ve yöntemsel sorunlar da mercek altına alınacaktır. İlk adımda eserin mevcut yazma nüshaları tespit edilerek hem fiziksel hem de içerik yönünden incelenecektir. Eserin muhtevası semâniye/sitte versiyonları esas alınarak tasnif edilecek; böylece eserin müellifine aidiyeti ve tarihsel bağlamına ilişkin belirsizlikler büyük ölçüde giderilmeye çalışılacaktır. Bu doğrultuda her bir nüshanın başlangıç ve bitiş cümlelerinden alınacak örnekler karşılaştırılarak metinler arasındaki benzerlik ve farklar değerlendirilecektir. Son olarak yazma nüshaların fiziksel özellikleri, istinsah tarihleri ve yerleriyle birlikte dibâcesinde yer alan telif sebepleri de ayrıntılı biçimde incelenecektir. Böylece *Şurûtu's-Salât* üzerine yapılan çalışmaların daha kapsamlı bir zeminde ele alınması ve gelecekteki araştırmalara sağlam bir temel oluşturulması hedeflenmektedir.

Molla Fenârî'ye Nisbet Edilen *Şurûtu's-Salât* Adlı Eser

Namaz ve namaza hazırlık konularını ele alan *Şurûtu's-Salât* adlı eser, Osmanlı coğrafyasında geniş ilgi görmüş ve bu ilgiye paralel olarak üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır. Söz konusu eseri bu denli önemli kılan etkenler arasında, konuların sade ve anlaşılır bir üslupla sunulması ile kategorik ve maddeleştirilmiş bir yaklaşımla ele alınması öne çıkmaktadır. İlim erbabının dikkatini çekmesinin yanı sıra halk tarafından da büyük rağbet gören eser, bu sebeple Osmanlı döneminde birçok kez basılmıştır (Meçhul, 1306; Meçhul, 1361).

Müellif eserinde namaz, abdest ve gusül konularını; şartlar, rükûnlar, vacipler, sünnetler, müstehaplar, âdâb, mekruhlar ve namazı ifsat eden hususlar gibi başlıklar altında maddeler hâlinde ele almaktadır. Namaz bahsinde önce namazın şartlarının sekiz olduğunu belirten yazar, rükûnlerini (farz) altı, vaciplerini yedi, sünnetlerini on dört, müstehaplarını yirmi beş, mekruhlarını on, ifsat eden durumları ise on dört maddede özetlemektedir. Abdest bahsinde abdestin farzını dört, sünnetini on, müstehaplarını altı, âdâbını altı, nafilelerini altı, mekruhlarını altı, yasaklarını altı, bozan durumları ise yedi madde şeklinde tasnif etmektedir. Gusül bahsinde ise üç farzı, altı sünneti; guslü gerektiren hakikî ve hükmi durumlar ile sünnet olan guslün dört çeşidini zikrederek konuyu tamamlamaktadır.

Kütüphane yazma eser katalogları, tabakat kitapları ve yazma eser nüshalarında Molla Fenârî'ye nispet edilen bazı eserlerin bizzat kendisi tarafından yazıldığı kesin olmakla birlikte, onun adıyla nakledilen veya talebelerince derlenmiş eserler de söz konusudur. Yazma eserlerdeki istinsah farklılıkları, zahriye sayfalarında ya da metnin başlangıç kısımlarında sonradan not düşülmüş isimlendirmeler, müellif isim karışıklıkları gibi sebeplerle bazı eserlerin Molla Fenârî'ye aidiyeti hakkında tartışmalar bulunmaktadır. *Şurûtu's-Salât* ismiyle Molla Fenârî'ye nispet edilen eserin bizzat kendisi tarafından yazıldığına dair kesin bir kanıt mevcut değildir. Söz konusu isimlendirmelerin yapıldığı yazma nüshalar fiziksel olarak incelendiğinde eserin ismi ile müellifin adı ne dibâcede ne de ferağ kaydında geçmemektedir. Bununla birlikte eser üzerine yapılan şerh ve haşiyeler ile tercüme ve manzumelerde metnin Molla Fenârî'ye aidiyeti belirtilmektedir (İ.B.B Atatürk Kitaplığı, Yazmalar 826, vr. 168a; Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi 199, vr. 53b; Esad Efendi 3590/3, vr. 39b; Kasidecizâde 698, vr. 16b; Mehmed Sefayihî 75, vr. 137b; Manisa Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade 444, vr. 2a). Ancak *Şurûtu's-Salât*'ın Molla Fenârî'ye aidiyetini tespit etmeden önce, eserin içeriğine ilişkin kapsamlı bir inceleme yapılması önem taşımaktadır. Zira “Hangi *Şurûtu's-Salât* Molla Fenârî'ye aittir?” sorusuna verilecek cevap, gerekli nüsha karşılaştırmaları yapıldıktan sonra gerçekleşecektir.

Molla Fenârî'ye nispet edilen *Şurûtu's-Salât*, temelde namaz, abdest ve gusül konularını ele almaktadır. Ancak eserin mevcut yazma nüshaları arasında yapılan titiz bir karşılaştırma, bu nüshaların bazı farklılıklar içerdiğini göstermektedir. Örneğin söz konusu yazma nüshalar karşılaştırıldığında daha başlangıç cümlelerinde dahi “Bâbu şurûti's-salât ve hiye semâniye” ile “Bâbu şurûti's-salât ve hiye sitte” şeklinde iki farklı ibarenin (semâniye/sitte) yer aldığı görülmektedir. Bu ayrılık sonraki kelime ve cümlelerde de kendini göstermektedir. Buradaki farklılık yalnızca namazın şartlarının, vaciplerinin veya sünnetlerinin kaç madde hâlinde sıralandığına dair bir ayırmadan ibaret değildir; metinler arasında içerik olarak eksik veya fazla bilgiler bulunmakta, ayrıca yeni başlıklar ilave edilmekte ya da bazılarının hiç yer almadığı görülmektedir.

Mesela “namaz” babında “semâniye” metninde namazın müstehaplarına ayrı bir başlık tahsis edildiği hâlde “sitte” metninde benzer bir başlığın bulunmadığı görülmektedir. Aynı bölümde “sitte” metninde namazın sünnetlerinin ardından “Kadın namaz kılarken erkekten on yönden farklıdır” başlıklı bir bölüm yer alırken “semâniye” metninde bu konuya değinilmemektedir. “Abdest” babında ise “sitte” metninde abdestin “farz, vâcip ve mendup” olmak üzere üç çeşidi olduğu açıkça ifade edilmekte, “semâniye” metninde ise bu tür bir başlıklandırılmaya rastlanmamaktadır. “Gusül” babında “semâniye” metninde farz ve sünnetler zikredildikten sonra “Guslû gerektiren sebepler” başlığı altında “hakikî” ve “hükmi” sebepler tartışılmaktadır. Buna karşın “sitte” metninde bu şekilde bir tasnif mevcut değildir. Ayrıca “semâniye” metninin son kısmında mesnûn sünnet olan gusüllerin cuma, bayram, Arafat’ta vakfe ve ihram olmak üzere dört çeşitten ibaret olduğu belirtilmektedir. Buna mukabil “sitte” metninde gusüllerin toplam on bir çeşitten oluştuğu ifade edilmektedir. Bunların beşi farz, biri vâcip, dördü sünnet ve biri müstehap olarak zikredilmektedir. Söz konusu farklılıklar, yalnızca ana başlıklarda değil, sünnet, müstehap ve âdâb gibi alt kategorilerde de madde sayıları bakımından kendini göstermektedir. Bu durum, “semâniye” ve “sitte” metinlerinin aynı konu başlıklarını ele almakla birlikte farklı tasnif yöntemleri ve başlıklandırma yaklaşımları benimsediğini göstermesi açısından önem arz etmektedir (Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa 97, vr. 1b; Şazeli Tekkesi 154, vr. 73b). Dolayısıyla *Şurûtu’s-Salât* adını taşıyan bu eserin, hangi nüshaya dayanarak esas alınacağı ve Molla Fenârî’ye hangi versiyonunun nispet edileceği çözülmesi gereken bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.

Nitekim her iki metin üzerine yapılmış şerh, hâşiye, tercüme ve manzum çalışmaların incelenmesi sonucunda iki versiyonun da Molla Fenârî’ye isnat edildiğini göstermektedir. Bu çalışmada “semâniye” ibaresiyle başlayan metin merkeze alınarak kapsamlı bir literatür incelemesi kategorik biçimde yapılacak; “sitte” versiyonuna ait metinler ise yalnızca müellif eser tespiti düzeyinde ele alınacaktır.

Şurûtu’s-Salât Üzerine Yapılan Çalışmalar

Şerh ve Haşiyeler

el-Felâh fî Bahsi’l-Vudû’ ve’s-Salât: İbnü’s-Süllî, Yûsuf b. Kemâl (ö. 940/1534’ten sonra)

Müellif, bir süre meşrû’ât ve mekûlât konularıyla ilgilendikten sonra dönemin koşulları ve yeterli ilginin bulunmaması nedeniyle bu çalışmalarını tamamlamaktan vazgeçtiğini belirtmektedir. O dönemde benzer nitelikteki uğraşların kalıcı bir etki bırakmadığını, geriye yalnızca metinsel izlerin kaldığını ifade eden yazar, nihayetinde namazın şartları, farzları, vâcpleri, sünnetleri, müstehapları, mekruhları; abdestin farzları, müstehapları, sünnetleri, nâfileleri, mekruhları, yasakları ve bozan durumları ile guslün farzları ve sünnetlerine ilişkin bir risale yazmaya karar vermiştir. Bu kararı 940 yılının Şaban ayının ortalarında (Mart 1534), öğle namazını cemaatle kıldıktan sonra Allah’tan yardım dileyerek aldığını belirten müellif, böylece dönemin âlimlerinin ve bilgiyi kavrayabilecek yetkinliktekilerin gösterdiği ilgisizliği gidermeyi ve ilim talebelerinin fikhî ihtiyaçlarına yanıt vermeyi amaçlamaktadır.

Eserin derlenmesinin ardından müellif, imkânlar elverseydi Arapça ve Farsça terimler ile karmaşık kavramlara daha geniş yer vererek âlimler nezdinde eserin kabulünü artırmak istediğini, ancak başlangıç seviyesindeki talebelerin yararını ön planda tutarak bu tür detayları sınırlı tuttuğunu ifade etmektedir. Bu yaklaşım eserin yeni başlayanlar için daha anlaşılır olmasını hedeflemektedir. Nihayetinde müellif, abdest ve namaz konularına odaklanan bu çalışmasına “el-Felâh fî Bahsi’l-Vudû’ ve’s-Salât” adını vermiştir.

Eserin şerhinde ayet ve hadislerin temel kaynak olarak kullanıldığı; mezhep içi farklı içtihatlarla geniş yer verildiği ve gerektiğinde diğer mezheplerin görüşlerine de başvurulduğu görülmektedir. Şerhin hacmi kısa olmasına rağmen, anlaşılır ve akıcı bir üslupla kaleme alınmış olması dikkat çekicidir. Bu yaklaşım eserin hem kaynakların derinlemesine incelenmesini sağlamakta hem de okuyucular için erişilebilir ve anlaşılır bir nitelik taşımaktadır.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Milli Kütüphane, Çankırı İl Halk Kütüphanesi 18 Hk 81/2, vr. 13b-25a)

[13] بسم الله الرحمن الرحيم، وبه نستعين، الحمد لله الذي صرف قلوب العارفين، وبدل لعالنا، الحمد لله لعال الطالبين ويسر لنا أقوال السالكين .

[25] وقال مالك: يجب غسل يوم الجمعة لقوله  : من  تى  لى الجمعة، فيغتسل وهو الموجب وفي بعض المتون يوم عرفة وغسله سنة، تمت.

İncelenen nüshada, eser toplam 12 varak hacmindedir. Her sayfada 21 satır, her satırda ise ortalama 12 kelime bulunmaktadır. Nesih hatla yazılan bu nüshada konuların başlangıç ve bitişlerine vurgu yapmak için bab ve fasıl başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. şerhi yapılan metnin üzerine, ayırt edici bir görsel unsur olarak kırmızı mürekkeple bir çizgi çekilmiştir. Mukaddime kısmında eserin telif başlangıç tarihi olarak 940/1534 senesinin şaban ayı olarak belirtilmektedir. Nüshanın ferağ kaydında ise istinsahın 20 Zilhicce 1158 (13 Ocak 1746) tarihinde Müezzin Süleyman tarafından tamamlandığı kaydedilmektedir.

şerhu şurûti's-Salât: Birgivi, Yahya b. Nas h b. İsr 'il ( . 950/1543)

Eserin mukaddimesinde, müellifin kendisini böyle bir çalışmaya layık görmemesine rağmen ısrarlı talepler sonucunda şerhi kaleme aldığı belirtilmektedir. Bu tevazu ifadesi genellikle kendi ilmî yeterliliğini vurgulayan bir üslup sergileyen Birgivi Mehmed Efendi'nin ( . 981/1573) eserlerinde rastlanmayan bir üsluptur (Kaylı, 2010, s. 50-52). Dolayısıyla bu farklı üslup, eserin Birgivi'ye aidiyeti konusunda şüphe uyandırmaktadır. Ayrıca kaynak eserler ve tabakat literatürü incelendiğinde Birgivi Mehmed Efendi'nin bu isimde bir şerhe sahip olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu da eserin ona atfedilmesinin tartışmalı olduğunu göstermektedir. Öte yandan Yahya b. Nas h b. İsr 'il ( . 950/1543) adlı Osmanlı  liminin varlığı bilinmektedir. Kendisi hakkında detaylı bilgiler sınırlı olsa da bazı eserleri günümüze ulaşmıştır. Özellikle şerhu şurûti's-Salât adlı eserin ona atfedilmesi, onun ilmî çalışmalarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Farklı yazma nüshalar incelendiğinde eserin müellifine dair çeşitli atıflar ve nispetler yapıldığı görülmektedir. Örneğın bir yazma nüshanın başında "Bu Birgivi'nin t lifidir" (Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 987, vr. 1b) ifadesine rastlanmakta, böylece eserin Birgivi'ye nispet edildiği ileri sürülmektedir. Başka bir nüshanın zahriye sayfasında "Kitâbü şerhi şurûti's-Salât li'l- m mi'l-All me Mehmed b. P r Ali el-Birgivi" (Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 1715, vr. 1a) şeklindeki başlıklandırma, eserin Mehmed Birgivi'ye ait olduğunu belirtmektedir. Ancak bir diğer yazma nüshanın ilk sayfasında besmelenin üst kısmında "H z  şerhu fi şurûti's-Salât li-Yahyâ el-Birgivi" (Beyazıt Kütüphanesi, Beyazıt 1161, vr. 32b) ifadesine rastlanmakta, böylece eserin "Birgivi" nisbesine sahip olan Yahyâ adında bir  lime ait olduğu belirtilmektedir.

Bu durum Osmanlı ilim geleneğinde kütüphane kayıtlarının standart olmayışına, istinsah süreçlerinde k tiplerin veya müstensihlerin esere dair ek veya hatalı beyanlarına işaret edebilir. Eserlerin müelliflik sorunları, yazma nüsha farkları, müstensih notları veya muhtelif kütüphane kayıtlarından kaynaklanabilmektedir. Dolayısıyla akademik araştırmacıların tarihî belgeler, biyografik (tabakat) eserler ve yazma kütüphanelerinin kataloglarını daha derinlemesine incelemeleri gerekmektedir. Netice olarak şerhu şurûti's-Salât adlı eserin müellifliği konusunda kesin bir sonuca varmak için daha kapsamlı araştırmalar yapılması gerekmektedir. Mevcut veriler eserin Birgivi Mehmed Efendi'ye aidiyetinin tartışmalı olduğunu ve Yahya b. Nas h b. İsr 'il'e ait olabileceğini göstermektedir. Ancak bu konuda kesin bir hükme varmak için daha fazla delile ihtiyaç vardır.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 987, vr. 1b-37a)

[1b] الحمد لله الذي جعل مقيم الصلاة في جنات تجري من تحتها  نهار، وتاركها في عذاب  ليم وبئس القرار، وخلق الإنسان من صلصال كالفخار.

[37a] وهو غسل الميت، وواحد منها مستحب: وغسل الكافر إذا أسلم هذا إذا لم يكن جنبا، فإن أجنب ولم يغتسل حتى أسلم، اختلف المشايخ فيه.

İncelenen nüshada, eser toplam 37 varak hacmindedir. Metin, 215x159 mm boyutlarındaki kâğıtlara istinsah edilmiş olup yazı alanı yaklaşık 175x100 mm ölçülerinde düzenlenmiştir. Her sayfada 19 satır, her satırda ise ortalama 11 kelime bulunmaktadır. Nesih hatla yazılan bu nüshada konuların başlangıç ve bitişlerine vurgu yapmak için bab ve fasıl başlıkları çoğu yerde kırmızı mürekkeple yazılmıştır. şerhi yapılan metnin üzerine, ayırt edici bir görsel unsur olarak bazen kırmızı bazen de siyah mürekkeple bir çizgi çekilmiştir. Nüshanın ferağ kaydında istinsah işleminin 28 Zilhicce 1260 (8 Ocak 1845) tarihinde tamamlandığı kaydedilmektedir.

Şerhu Şurûti's-Salât: Halil b. Hüseyin b. İlyas et-Tirevi (ö. 1038/1628'de sağ)

Söz konusu eserin mukaddimesi kısa bir besmele ve hamdele ifadesiyle başlamakta ve sonrasında ilmiyal bilgisinin tüm Müslümanlar için farz olduğuna dikkat çekmektedir. Bu bağlamda akâid ilminden sonra en gerekli bilginin namaz hükümleriyle ilgili olduğu vurgusu, dönemin dinî eğitim anlayışında inanç esaslarından amelî meselelere doğru sistematik bir bilgi aktarımının amaçlandığını göstermektedir. “Şurûtu's-salât” şerhinin tamamlanmasının ardından “çeşitli meseleler” başlığı altında ölüm temennisinden çocukluk döneminde namaz alışkanlığının kazandırılmasına, cuma günü yapılması tavsiye edilen işlerden selam âdabına kadar çeşitli konuların işlenmesi ise, bu eserin yalnızca sade bir ilmiyal bilgisi sunmakla kalmayıp, okurlarına aynı zamanda ahlâkî ve toplumsal yaşam rehberliği yapmayı hedeflediğini ortaya koymaktadır.

Eserin ferağ kaydında geçen tarihlendirme, yani Hicrî 1038 yılının Muharrem ayının sonlarına doğru (Eylül 1628) bir cuma günü iki namaz arası metnin temize çekilmesi, dönemsel yazım ve istinsah geleneklerine dair ipuçları verirken, müellifin adının “Halil b. Hüseyin b. İlyas et-Tirevî” olarak kaydedilmesi, bu eseri günümüze taşıyan geleneği güçlü bir şekilde temsil etmektedir. Müellifin öğrencilerinin ısrarlı taleplerine rağmen kendisini bu göreve layık görmemesi ve buna karşın Allah'tan yardım dileyerek Atabey Medresesi olarak bilinen Abdullah Medresesi'nde eseri şerh etmeye başlaması da dikkat çekicidir. Bu durum yazarın şahsî tevazu anlayışını, ilmî çalışmaların manevî boyutunu ve medrese ortamında talebelerin hocalar üzerindeki yönlendirici rolünü açıkça yansıtmaktadır.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 22, vr. 24b-38a)

[24ب] بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، وَبِهِ نَسْتَعِينُ، الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى نَوَالِهِ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى نَبِيِّهِ وَآلِهِ. وَبَعْدُ؛ لَمَّا كَانَ عِلْمُ الْحَالِ فَرَضًا عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَمُسْلِمَةٍ، وَأَهْمُ.

[138] وَهَكَذَا عَنْهُ أَمَّ أَنْهُ رَدَّ عَلَيْهِمْ كَذَا فِي الْإِخْتِيَارِ، وَالسَّلَامُ فِي الْمَوْضِعِ كُلِّهَا السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَوْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ، بِالتَّوْنِ وَيَدُونُ هَذِينَ كَمَا يَقُولُ الْجَهَالُ: لَا يَكُونُ سَلَامًا.

İncelenen nüshada, eser toplam 15 varak hacmindedir. Metin, 210x140 mm boyutlarındaki kâğıtlara istinsah edilmiş olup yazı alanı yaklaşık 148x78 mm ölçülerinde düzenlenmiştir. Her sayfada 23 satır, her satırda ise ortalama 13 kelime bulunmaktadır. Ta'lik hatla yazılan bu nüshada konuların başlangıç ve bitişlerine vurgu yapmak için bab ve fasıl başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Şerhi yapılan metnin üzerine, ayırt edici bir görsel unsur olarak kırmızı mürekkeple bir çizgi çekilmiştir. Nüshanın ferağ kaydında telif işleminin 28 Muharrem 1038 (27 Eylül 1628) tarihinde tamamlandığı kaydedilmektedir

Kitâbü'l-Hayât Şerhu Şurûti's-Salât: [Muslihuddîn] Mustafa(?) b. Hamza b. İbrahim b. Veliyyüddîn er-Rûmî el-Anadolî el-Bolevî (1045/ 1635'te sağ)

Kuşadalı Şeyh Mustafa b. Hamza ile Mustafa b. Hamza b. İbrahim b. Veliyyüddin el-Bolevî'nin, bazı kaynaklarda aynı kişiymiş gibi sunulmaları nedeniyle uzun süreli bir karışıklık yaşanmıştır. Özellikle Bağdatlı İsmail Paşa gibi kimi müelliflerin isim ve nispetleri yanlış biçimde birleştirmesi, bu ayırt edilemezliği derinleştirmiştir (Bağdâdî, 2002, s. 441, 641; Süleymaniye Kütüphanesi, Erzurum Yazmalar 840/3, vr. 1a; Hacı Mahmud Efendi 971, vr. 1a). Oysa eldeki ferağ kayıtları her iki şahsiyetin farklı kişiler olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Nitekim Kuşadalı Şeyh Mustafa, kendi eserlerinde adını “eş-Şeyh Mustafa b. Hamza” şeklinde zikrederken (Süleymaniye Kütüphanesi, Yozgat 644, vr. 1b), “el-Hayât Şerhu Şurûti's-Salât” adlı eserde ise müellifin isminin “[Muslihuddîn](Süleymaniye Kütüphanesi, Rodos Hafız Ahmed Ağa 569, vr. 121a) Mustafa (Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 971, vr. 130a.) b. Hamza b. İbrahim b. Veliyyüddin er-Rûmî el-Anadolî el-Bolevî” şeklinde geçmesi (Kayseri Kütüphanesi, Raşid Efendi 243, vr. 90a) bu eserin ona değil, Bolulu Mustafa'ya ait olduğunu göstermektedir.

Söz konusu eserin dibâcesinde Hz. Peygamber'in isimleri ve nesebi hakkında ayrıntılı bilgiler verilmekte, sonrasında eserin adının “Kitâbü'l-Hayât Şerhu Şurûti's-Salât” olduğu kaydedilmekte ve şerhin 75 farklı eserden istifade edilerek hazırlandığı tek tek belirtilmektedir. Eserin ferağ kaydında müellifin eseri 1045 yılı Muharrem ayının ortalarında bir cuma günü, Kahire'de Câmi-i Kûsûn mahallesinde tamamladığı ifade edilmekte; burada ismi “Muslihuddîn b. Hamza b. İbrahim b. Veliyyüddin er-Rûmî el-Anadolî el-Bolevî” olarak kesin bir biçimde yer almaktadır. Sonuç itibarıyla ferağ kaydı ve eserin mukaddimesi “Kitâbü'l-Hayât

Şerhu Şurûti's-Salât" adlı eserin Bolulu Mustafa tarafından kaleme alındığını, Kuşadalı Mustafa ile karıştırılmaması gerektiğini açıkça göstermektedir.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Kayseri Kütüphanesi, Raşid Efendi 243, vr. 1b-90a)

[1ب] الحمد لله الذي خلق آدم بقدرته، وأسجد له جميع ملائكته، وأسكنه في جناته، ثم حكم بالموت عليه وعلى ذرياته، وصلواته وسلامه على أفضل رسله.

[190] وفي الشريعة إن غسل الرجلين بالماء البارد بعد الخروج من الحمام أمان من الصداع، انتهى كتاب الحياة شرح شروط الصلاة.

İncelenen nüshada, eser toplam 90 varak hacmindedir. Metin, 208x148 mm boyutlarındaki kâğıtlara istinsah edilmiş olup yazı alanı yaklaşık muhtelif mm ölçülerinde düzenlenmiştir. Her sayfada 25 satır, her satırda ise ortalama 10 kelime bulunmaktadır. Bu nüsha, nesih hatla istinsah edilmiş olup, konuların başlangıç ve bitişlerini vurgulamak amacıyla bab ve fasıl başlıkları ile asıl metin kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayrıca, bazı harf, edat ve kelimelerin de aynı renk kullanılarak öne çıkarıldığı görülmektedir. Ferağ kaydında, eserin telif tarihinin Kahire'de, Câmi-i Kûsûn mahallesinde, 1045 yılı Muharrem ayının başlarında (Haziran 1635) gerçekleştiği, istinsah işleminin ise 28 Rebiülâhîr 1048 (9 Ağustos 1638) çarşamba günü, yani telif tarihinden yaklaşık üç yıl sonra tamamlandığı açıkça belirtilmektedir.

el-İcmâl: Hüseyin b. Mustafa b. Mahmûd (1049-1058/1640-1648'de sağ)

Eserin müellifi, metnin mukaddimesinde besmele ve Fâtiha Sûresi'nin kısa bir şerhi ile söze başlamakta ve adının "Hüseyin b. Mustafa b. Mahmûd" olduğunu beyan etmektedir. Buna karşın nüshanın zahiriye sayfasında eserin adı "Şerhu Şurûti's-Salât Safvetü'l-Menkûlât İmam Pezdevî" şeklinde kaydedilmiştir (Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 1148, vr. 1b). Müellif, kendi döneminde "Şurûtu's-Salât" olarak bilinen bu muhtasarın öğrenciler tarafından anlaşılmasında güçlük çekildiğini, ancak bu zorlukları giderecek kapsamlı bir şerhin bulunmadığını ifade etmektedir. Bu sebeple eseri, anlaşılmasını ve ezberlenmesini kolaylaştıracak, zorluklarını giderip kolaylıklarını yaygınlaştıracak şekilde yeniden düzenleyerek "el-İcmâl" adını verdiğini belirtmektedir.

Mukaddime metnin devamında müellif, Sultan İbrâhim'e (1640-1648) ve Musâ Paşa'ya (ö. 1059/1649) övgüler sunmakta; ayrıca iman ve İslam'ın şartlarını ele alan, literatürde "Cibrîl hadisi" olarak bilinen rivayeti aktarmaktadır. Ardından namazla ilgili farz-ı ayn ve farz-ı kifâye türünden bazı bilgilere yer vererek şerhe başlamaktadır. Şerh sürecinde metin içindeki ibareler "kâle" ifadesiyle, müellifin kendi açıklamaları ise "ekûlü" ifadesiyle sunulmaktadır. Ayrıca "ve/sümme" gibi ifadeler kullanılarak ek açıklamalar yapılmaktadır.

Nüsha içerisinde eserin telif tarihine ilişkin doğrudan bir bilgi yer almamaktadır. Bununla birlikte müellifin Sultan İbrâhim'den övgüyle bahsetmesi, eserin 1049-1058/1640-1648 tarihleri arasında, yani Sultan İbrahim'in saltanatı devrinde kaleme alındığını düşündürmektedir. Mukaddimede kendisine atfı yapılan Musâ Paşa'nın ise Sultan İbrâhim'in musâhibesi Şekerpâre Hatun'un eşi Köse Mûsâ Paşa olması muhtemeldir. Bilindiği üzere Köse Mûsâ Paşa, 1057/1647 yılında (16 Eylül-21 Eylül) beş günlük bir süre için sadâret mührüne sahip olmuştur. Bu tarihî veriler eserin telif sürecinin söz konusu dönemde gerçekleştiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 1148, vr. 1b-33a)

[1ب] بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لله في الظهور والكمون، رب العالمين في الأحوال والشؤون، الرحمن بتزينة كافة الخلق الداني والدون.

[133] فإن أجنب ولم يغتسل حتى أسلم، اختلف المشايخ فيه. قد وفقنا الله الإتمام، وحقق لنا الفوز بهذا المرام، بحزمة سيد الأنام الذي يستحق الصلاة والسلام، تمت.

İncelenen eser toplam 33 varak hacmindedir. Metin, 170x115 mm boyutlarındaki kâğıtlara istinsah edilmiş olup yazı alanı yaklaşık 157x70 mm ölçülerinde düzenlenmiştir. Her sayfada 19 satır, her satırda ise ortalama 10 kelime bulunmaktadır. Eser, ta'lik hattı ile kaleme alınmıştır. Şerhi yapılan metnin üzerine, ayırt edici bir görsel unsur olarak kırmızı mürekkeple bir çizgi çekilmiştir. Ayrıca "kâle, ekûlü" kelimeleri de kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserde ferağ kaydı bulunmamaktadır.

***Safvetü'l-Menkûlât fî Şerhi Şürûti's-Salât*: Müellifi Meçhul (ö. 1082/1672'den önce)**

İncelenen yazma nüshanın mukaddimesinde müellif, eserin temel aldığı muhtasarın dönemin ilmî muhitinde yoğun bir şekilde kullanıldığını, fakat bu metne dair kapsamlı bir şerhin bulunmadığını vurgulamaktadır. Bu eksikliği gidermek amacıyla söz konusu metni şerh ettiğini belirtmekte ve meydana getirdiği şerhe *Safvetü'l-Menkûlât fî Şerhi Şürûti's-Salât* adını verdiğini ifade etmektedir.

Mukaddime kısmında eserin müellifine dair açık bir bilgi yer almamaktadır. Bununla birlikte yazmanın zahriye sayfasında eserin ismi “Safvetü'l-Menkûlât fî Şerhi Şürûti's-Salât Kefevî” şeklinde kaydedilmiştir. Bu kayıt eserin “Kefevî” nisbesiyle bilinen bir müellif veya geleneğe mensup bir ilim adamı tarafından kaleme alınmış olabileceğine işaret etmekte ve müellifin kimliğinin tespiti açısından araştırmacılar için önemli bir ipucu sunmaktadır.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Ali Saib Efendi 31, vr. 1b-39a)

[1ب] الحمد لله الذي أنزل الفرقان وجعل العبادة سببا لفلاح الإنسان، والصلاة على محمد وآله وأصحابه الذين اتبعوا بأحكام القرآن.

[39ا] والرابع: من غسل المسنون، غسل الإحرام: وهذا أيضا مستحب ومن الاغتسال المندوب الغسل لوقوف مزدلفة ولدخول مكة.

İncelenen eser toplam 39 varak hacmindedir. Metin, 210x150 mm boyutlarındaki kâğıtlara istinsah edilmiş olup yazı alanı yaklaşık 140x90 mm ölçülerinde düzenlenmiştir. Her sayfada 15 satır, her satırda ise ortalama 10 kelime bulunmaktadır. Eser, geleneksel el yazısı türlerinden nesih hattı ile kaleme alınmıştır. Şerhi yapılan metnin üzerine, ayırt edici bir görsel unsur olarak kırmızı mürekkeple bir çizgi çekilmiştir. Ferağ kaydındaki bilgilere göre, istinsah işlemi Zilhicce 1082 (Mart/Nisan 1672) tarihinde Seyyid Yahyâ b. Seyyid Muhterem el-Kefevî tarafından tamamlanmıştır.

***Şerhu Şürûti's-Salât*: Karabaşzâde, Ali b. İbrahim (ö. 1086/1676'dan sonra)**

Eserin mukaddimesi besmele, hamdele ve salvelede geçen kelimelerin detaylı açıklamalarıyla başlamakta, ancak eserin sebep-i telifine dair herhangi bir bilgi içermemektedir. Zahriye sayfasında ise müellifin adı “Ali b. İbrahim b. Abdurrahman b. Muhammed b. Abdullah b. Ömer b. İbrahim b. Ömer er-Rûmî eş-Şehîr bi-Karabaşzâde el-Mekkî el-Hanefî” olarak belirtilmiş, eserin adı ise “Safvetü'l-Menkûlât Şerhu Şürûti's-Salât” şeklinde kaydedilmiştir. Bu ifadeler mukaddimenin üst kısmındaki derkenarda ta'lika olarak da yer almaktadır. Ancak gerek bu ifadelerin gerek zahriyedeki bilgilerin sonradan yazıldığı ve müstensihinin kaleminden farklı bir el tarafından eklendiği anlaşılmaktadır. Bu durum metin ile doğrudan bir bağlantılarının olmadığını düşündürmekte ve dolayısıyla bu isimlendirmelere ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Ferağ kaydında, müellifin adı “Ali b. İbrahim Efendi eş-Şehîr bi-Karabaşzâde el-Mekkî el-Hanefî” olarak zikredilmiş ve söz konusu nüshanın 1076 senesinde Mekke'de, müellifin kendi hattıyla yazıldığı belirtilmiştir. Ayrıca 12 Rebiüssani 1087/24 Haziran 1676 Perşembe günü Mekke'de iken eseri tebyiz ettiği de kaydedilmişti. Bu bilgiler nüshanın müellif nüshası olduğunu göstermektedir.

Eserin şerhinde mezhep içi farklılıklara işaret edildiği ve alıntılarda kitap isimlerine yer verildiği görülmektedir. Kelimelerin terim anlamlarına değinmenin yanı sıra, kelimelerin anlamlarına yönelik şerhler de yapılmıştır. Bu yaklaşım eserin hem mezhepler arası farklılıkları dikkate alarak kapsamlı bir analiz sunmasını sağlamak hem de okuyuculara terimlerin doğru ve anlaşılır bir şekilde aktarılmasına katkıda bulunmaktadır.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi 766, vr. 1b-24a)

[1ب] بسم الله الرحمن الرحيم، افتتح هذه المقدمة بالبسملة كما هو السنة المألوفة للمؤلفين، والطريقه المعروفة للمصنفين اقتداً بكتاب الله المبين .

[24ا] وللمجنون إذا أفاق، وللصبي إذا بلغ، والكافر إذا أسلم ولم يكن جنبا، ويكفي غسل واحد للجمعة والعيدین إذا اجتماعا كما يكفي لفرض جماع وحيض.

İncelenen nüshada, eser toplam 24 varak hacmindedir. Her sayfada 23 satır, her satırda ise ortalama 12 kelime bulunmaktadır. Nesih hatla yazılan bu nüshada konuların başlangıç ve bitişlerine vurgu yapmak için bab ve

fasıl başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmış, asıl metnin üzerine kırmızı mürekkeple keşide çekilmiştir. Ferağ kaydı sayfasında eserin telif tarihi 1076 (1665/1666), istinsah tarihi ise 3 Rebiussani 1086 (27 Haziran 1675) perşembe günü olarak kaydedilmektedir.

Şerhu Mukaddimeti's-Salât: A'reczâde Ahmed b. Muhammed el-Celvetî (ö. 1120/1611)

Eserin mukaddimesinde müellifin isminin “Ahmed b. Muhammed el-Celvetî” olduğu, Kastamonu’da doğduğu ve Hanefî mezhebine mensup bulunduğu belirtilmektedir (Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi 826, vr. 127b). Bu kimlik bilgileri *Mülteka'l-Ebbur Şerhu Câmi'i's-Şurûh*’un müellifi ve Şehzade Camii müderrisi A'reczâde Ahmed Efendi (ö. 1120/1611) ile örtüşmektedir (Ziriklî, 2002; Bağdâdî, ty.; Kehhâle, 1431). Ancak tabakat kitaplarında A'reczâde Ahmed Efendi’nin söz konusu şerhine dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

Müellif, mukaddimenin dibâcesinde eserin orta hacimde bir şerh olduğunu ve dönemin yaygın eserlerinden olan İbn Melek’in *Mecma'* ve *Vikâye* şerhleri ile *Dürer* ve *Hidâye* gibi bazı temel kaynaklardan derlenerek hazırlandığını beyan etmektedir. Yazma nüshanın zahriye bölümünde yer alan fihristte eserin adının İbn Melek’e nispetle “Şerhu Şurûti's-Salât li-İbni'l-Melek” şeklinde kaydedilmesi, müellifin bu kaynak kullanımına ilişkin açıklamalarıyla uyumludur.

Müellif şerh metodunda, *Şurûtu's-Salât* eserinden aktardığı ibareleri “ey” ve “yani” gibi ifade kalıplarıyla açıklamaktadır. Ayrıca mukaddimede belirttiği üzere *Tatarhâniyye*, *İzâhu'l-İslâh*, *Hulâsa* gibi dönemin meşhur Hanefî eserlerine de atıfta bulunarak bu kaynakları metin içinde açıkça zikretmektedir. Böylece eserin telifi esnasında müellifin takip ettiği kaynaklar, şerh yöntemine dair önemli bir fikir vermektedir.

Nüshanın ferağ kaydında eserin 1103/1692 yılının Receb ayının son günlerinde İstanbul’da müellif nüshasından istinsah edildiğine dair açık bir beyan bulunmaktadır. Mukaddimede müellifin İstanbul’da yaşadığının ifade edilmesi, söz konusu istinsah işleminin müellifin henüz hayatta olduğu bir dönemde (ö. 1120/1708) gerçekleştirilmiş olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Bu durum hem müstensihinin müellifin hattı olan bir asıl metin nüshasından yararlandığını hem de istinsahın yer ve zaman bakımından müellifin ilmî muhitine yakın bir bağlamda meydana geldiğini ortaya koymaktadır. Böylece eser müellifin vefatından yaklaşık 17 yıl önce istinsah edilmiş, bu sayede metnin orijinalliyi ve müellifin ilmî çevresiyle olan ilişkisi daha da belirgin hale gelmiştir.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi 826, vr. 127b-162a)

[127ب] الحمد لله الذي جعل العلم أديج المتاجر والمكاسب، وأرجح المفاجر والمغال، ونور بأنواره مئاب المشار والمغارب.

[162ا] وإنما سنن الاغتسال في هذه الأشياء الأربعة لاغتساله عليه السلام فيها وفي عدها إشارة إلى أن الغسل فيما اذا بلغ الصبي بالسن أو أسلم الكافر غير مسنون.

İncelenen nüshada, eser toplam 34 varak hacmindedir. Metin, 201x144 mm boyutlarındaki kâğıtlara istinsah edilmiş olup yazı alanı yaklaşık 167x100 mm ölçülerinde düzenlenmiştir. Her sayfada 17 satır, her satırda ise ortalama 9 kelime bulunmaktadır. Eser, nesih hattı ile kaleme alınmıştır. Şerhi yapılan metnin üzerine, ayırt edici bir görsel unsur olarak kırmızı mürekkeple bir çizgi çekilmiştir. Ayrıca “kâle, kitap isimleri, rakamlar” kelimeleri de kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ferağ kaydında, eserin 1103 (Nisan 1692) yılının Receb ayının son günlerinde İstanbul’da, müellif nüshasından istinsah edilerek yazıldığı bilgisi yer almaktadır,

Umdetü'l-Hayrât fî Şerhi'l-Muhtasari Şurûti's-Salât: Bâlî b. Ali b. Hüseyin (ö. 1120/1611)

Şârih, eserin mukaddimesinde kendi adını “Bâlî b. Ali b. Hüseyin b. İskender” şeklinde zikretmekte ve şerh ettiği metnin, *Kitâbu's-Şurûtu*’un *el-Mebsûtu*’un namaz ve tahâret konusuna ilişkin meselelerinin bir özeti olduğunu belirtmektedir. Şârih, bu şerhi kaleme alma gayesini, âlimlerin istifade edebileceği, anlayış seviyesi düşük olan öğrencilerin üzerinde tefekkür edebileceği ve toplumun tamamının yararlanabileceği kısa ve öz nitelikte bir eser vücuda getirme gayretiyle gerekçelendirmektedir. Bu doğrultuda eserdeki sorunlu kısımları açıklayıp gerekli işaretleri ortaya koyduğunu ifade eden şârih, eserine “Umdetü'l-Hayrât fî Şerhi'l-Muhtasari Şurûti's-Salât” adını verdiğini beyan etmektedir.

Metin boyunca Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'in görüşlerine sıkça başvurulmuş, böylece mezhep içi ihtilaflara dikkat çekilmiştir. Bu sayede şârihin Hanefî mezhebi içerisindeki fikhî müzakereleri yakından takip ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Halvânî, Serahsî gibi Hanefî fakihlerinin görüşleri ile *el-Hulâsa*, *el-Muhît* gibi mezhep literatüründe muteber kabul edilen eserlere de müracaat edilmektedir. Şerhin sonunda yer alan "tenbih" kısmında ise bazı hadis rivayetlerine değinilmektedir.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi 341, vr. 1b-58a)

[1ب] الحمد لله الذي جعل الصلاة عماد الدين، وعلم الإيمان وأمرنا بإقامة الشروط والأركان، والصلاة والسلام على سيدنا محمد المبعوث على الإنس والجن.
[158] اللهم اجعلنا من الفائزين بهذا القدر العظيم الناظرين لا وجهه الكريم، بحمة نبيك صاحب خلق عظيم صلى الله عليه وسلم وعلى آله وأصحابه وأولاده.

İncelenen nüshada, eser toplam 58 varak hacmindedir. Metin, 202x145 mm boyutlarındaki kâğıtlara istinsah edilmiş olup yazı alanı yaklaşık 155x110 mm ölçülerinde düzenlenmiştir. Her sayfada 22 satır, her satırda ise ortalama 12 kelime bulunmaktadır. Nesih hatla yazılan bu nüshada konuların başlangıç ve bitişlerine vurgu yapmak için bab ve fasıl başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Şerhi yapılan metnin üzerine, ayırt edici bir görsel unsur olarak kırmızı mürekkeple bir çizgi çekilmiştir. Eserin kaleme alındığı tarihe ilişkin metin içerisinde doğrudan bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bununla birlikte, nüshanın ferâğ kaydında istinsah işleminin 1084 (1673/1674) yılının Ramazan ayında tamamlandığı kaydedilmektedir.

Felâhü'l-Musallîn (Terceme-i Şurûti's-Salât): Sâdık b. Ali b. el-Hâc Hasan el-Gazzâz el-Beşiktâşî (ö. 1180/1766-1767'de sağ)

Eserin mukadimesinde müellif Sâdık b. Ali b. el-Hâc Hasan el-Gazzâz el-Beşiktâşî, besmele ve hamdeleden sonra insanın en değerli varlık olduğunu uzun ve ayrıntılı cümlelerle vurgulamaktadır. Bu bölümde kendi adı ve kimliği olan Sâdık b. Ali b. el-Hâc Hasan el-Gazzâz el-Beşiktâşî tanıtılmakta, okuyucuya müellifin kimliği hakkında bilgi verilmektedir.

Müellif, Arapça bilgisi eksik veya yetersiz olan bireylerin namazın şartlarına riayet edememelerinden dolayı duyduğu üzüntüyü ifade etmektedir. Bu bağlamda "Şurût-ı Salât" isimli risalesini, Allah'ın izniyle Türkçe'ye tercüme ettiğini belirtmektedir. Bu çaba Arapça bilmeyen veya sınırlı bilgiye sahip olan kişilerin namaz ibadetlerini doğru bir şekilde yerine getirebilmelerini hedeflemektedir.

Eser, fıkıh kitapları arasında muteber kabul edilen eserlerden namazla ilgili birçok meseleyi tercümeyle eklediğini vurgulamaktadır. Müellif, bu çalışmanın okuyuculara faydalı olmasını ve onların dualarıyla mağfirete vesile olmasını temenni etmektedir. Ayrıca namazla ilgili mevcut ihtilafların fazlalığını göz önünde bulundurarak fıkıhçılar tarafından kabul gören görüşler doğrultusunda bu meseleleri bir araya getirip "Felâhü'l-Musallîn" adıyla tercüme ettiğini ifade etmektedir.

Eser klasik şerh usulüyle konuları ele alarak açıklamalar sunmaktadır. Fıkıhî görüşlerin delilleriyle desteklenmesi amacıyla, alıntılanan kitaplar veya fukahânın isimleri belirtilmektedir. Tercümeler arasında en hacimli olan bu eser, asıl metni cümle ve konu bazında açıklayarak okuyucuya kapsamlı bir anlayış sunmaktadır. Müellifin eserini 1180 (1766/1767) yılında tamamladığı ferâğ kaydındaki bilgilere göre belirtilmektedir.

Sâdık b. Ali b. el-Hâc Hasan el-Gazzâz el-Beşiktâşî'nin eseri namazın şartları ve fıkıhî meseleler üzerine detaylı ve kapsamlı bir çalışma olarak öne çıkmaktadır. Klasik İslami kaynaklardan derlenen ve Türkçe'ye tercüme edilen bu eser, Arapça bilgisi sınırlı olan okuyucuların da namaz konusunda doğru bilgiye ulaşabilmelerini hedeflemektedir. Fıkıh alanında muteber kabul edilen kaynaklardan faydalanarak hazırlanan eser, güvenilirliği ve kapsamlı içeriği ile önemli bir başvuru kaynağı olarak değerlendirilmektedir.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Beyazıt Kütüphanesi, Veliyyüddîn Efendi V1049, vr. 1b-63b)

[1ب] بسم الله الرحمن الرحيم، حمد بي حد، وثناي بي عد اول خالق موجودات ورازق مخلوقات، ومكون كائنات، وعالم السر والخصيات حق تعالى حضرته اولسون .
[63ب] ومكة مكرميه دخول ايجون ومزلفده وقفه ايجون ومدينه منوره دخول ايجون ونبي مكرم صلى الله عليه وسلم حضرتلني زيارة ايجون غسل اتمك مستحيدر .

İncelenen nüshada, eser toplam 63 varak hacmindedir. Metin, 225x135 mm boyutlarındaki kâğıtlara istinsah edilmiş olup yazı alanı yaklaşık 140x65 mm ölçülerinde düzenlenmiştir. Her sayfada 19 satır, her satırda ise ortalama 7 kelime bulunmaktadır. Nesih hatla yazılan bu nüshada konuların başlangıç ve bitişlerine vurgu yapmak için bab ve fasıl başlıkları ile asıl metin kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Nüshanın ferağ kaydında telif işleminin 1180 (1766/1767) tarihinde tamamlandığı kaydedilmektedir.

Münyetü'l-Âbidîn (Terceme-i Şurûtu's-Salât): Ali el-Hibrî el-Kütahî el-Germiyânî (ö. 1080/1670'ten sonra)

Eserin mukaddimesinde müellif, adını "Ali el-Hibrî el-Kütahî el-Germiyânî", eserin adını ise "Münyetü'l-Âbidîn" olarak ifade etmektedir. Ali el-Hibrî Şurûtu's-salât adlı metnin Molla Fenârî'ye ait olduğunu ve bu eseri torunu için kaleme aldığını belirtmektedir. Ayrıca eserin yazılma gerekçesini açıklayan Hibrî, zamanla eserin kaybolduğunu ve mevcut nüshalarda hataların bulunduğunu ifade etmektedir. 230 varaktan oluşan bu hacimli eser, sade ve anlaşılır bir dille yazılmış olup halkın kolayca faydalanmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 949/1, vr. 1b-230b)

[1b] بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، حمد و سپاس، و شکر پی قیاس، اول و اہب العطایا، و خالق البرایا حضرتلرینہ مخصوص و مسلمدر کہ، وجود عالمی عدمدن إبداع.

[230b] وضوء مستحب اولماز، إلا اولکی ابدست ایله نماز قلمش اولدغی زمان مستحب اولور. اگر اولکی ابدست ایله نماز قلمسه تجدید وضوء مستحب اولماز.

İncelenen nüshada, eser toplam 230 varak hacmindedir. Metin, 210x155 mm boyutlarındaki kâğıtlara istinsah edilmiş olup yazı alanı yaklaşık 156x90 mm ölçülerinde düzenlenmiştir. Her sayfada 13 satır, her satırda ise ortalama 7 kelime bulunmaktadır. Nesih hatla yazılan bu nüshada konuların başlangıç ve bitişlerine vurgu yapmak için bab ve fasıl başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Nüshanın ferağ kaydında istinsah işleminin Zilkade ayının sonlarına doğru 1196 (Kasım 1782) tarihinde tamamlandığı kaydedilmektedir.

Şerhu Şurûti's-Salât: Müellifi Meçhul

Müellif eserin mukaddimesinde Mukaddimetü's-salât'a öğrencilerin büyük bir ilgi gösterdiğini, bu sebeple eser üzerine birçok açıdan şerh yaptığını ifade etmektedir. İlk olarak tüm meseleleri şer'î ve akli delillerle detaylı bir şekilde açıklayan yazar, ikinci şerhinde aynı gerekçelerle hareket ederek ilk açıklamada yer almayan bazı ek meseleleri dahil etmiş ve böylece açıklamasını daha kapsamlı hale getirmiştir. Üçüncü şerhinde ise bir süre sonra aynı metni yeniden ele alarak birçok gerekli meseleyi bir araya getirmiş ve mütûn-ı erbaada bulunmayan bazı konuları da açıklığa kavuşturmuştur. Bu üç şerhi inceledikten sonra yazar, Şurutü's-salât metninin irâb açısından yeni başlayanların faydalanabileceği dördüncü bir şerh yazmaya karar vermiştir. Bu süreçte Allah'ın yardımıyla çalışmalarını tamamlamış ve okuyucuların bu şerhi okurken dikkat ve özen göstermelerini ummuştur.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Manisa Kütüphanesi, Manisa İl Halk Ktp. 1198, vr. 91b-118b)

[91b] بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقين والصلاة والسلام على أفضل النبیین محمد وآله وصحبه أجمعین، وبعد فلما رأیت مختصر.

[118b] غسل الإحرام: لاغتساله عليه السلام في هذه الأوقات، وهذا أيضا مستحب، وعلم أن غسل الرجلين بالماء البارد وبعد الخروج من الحمام أمان من الصداق.

İncelenen nüshada, eser toplam 28 varak hacmindedir. Metin, 205x145 mm boyutlarındaki kâğıtlara istinsah edilmiş olup yazı alanı yaklaşık 150x70 mm ölçülerinde düzenlenmiştir. Her sayfada 19 satır, her satırda ise ortalama 11 kelime bulunmaktadır. Nestalik hatla yazılan bu nüshada konuların başlangıç ve bitişlerine vurgu yapmak için bab ve fasıl başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayrıca şerhi yapılan metnin üzeri kırmızı mürekkeple keşide çekilmiştir. Nüshanın ferağ kaydında karşı sayfadaki mürekkebin izi karıştığından yazı okunmamaktadır.

Şerhu Şurûti's-Salât: Müellifi Meçhul

Eserin mukaddimesi bulunmadığı için eserin telif edilme sebebi, müellifinin kimliği veya eserin tam ismi hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bu eksiklik eserin ismini ve yazarına dair doğrudan bilgi edinmeyi güçleştirmektedir. Ancak eserin başlangıç cümlelerinden önce kırmızı mürekkep ile yazılmış başlık kısmında

“İmâm-ı A’zam alâ mezhebi şerhu Şurûti’s-Salât” ifadesi yer almaktadır. Bu başlık eserin içeriği ve odaklandığı mezhep hakkında belirli ipuçları sunsa da müellif hakkında doğrudan bilgi sağlamamaktadır. Tek istisna olarak ferağ kaydı kısmında nüshanın 1341/1921 tarihinde Ahmed Nureddin b. Mehmed Emin Veysicânî tarafından hazırlandığı bilgisi yer almaktadır. Bu bilgi eserin hazırlanma dönemi ve müellif hakkında dolaylı ipuçları sunmakla birlikte müellifin tam kimliği konusunda kesin bir bilgi sağlamamaktadır.

Ayrıca Balıkesir Mutasarrıf Ömer Ali Bey Yazma Eser Kütüphanesi İl Halk 437 numarada kayıtlı olan nüshada da başlık formatında “Hâzâ şerh Şurûti’s-Salât” ifadesi yer almaktadır. Bu farklı başlık kullanımları eserin isminin tespit edilememesinden ya da müellifin eserine bir isim vermemesinden kaynaklanmaktadır.

Nüshada bulunan açıklamalar kısa ve müdelleldir. Metin içerisinde ayet ve hadislerle yer verilmiş olup bu alıntılar parantez içinde kırmızı mürekkep ile işaretlenmiş keşidelerle ayrıştırılmıştır. Bu düzenleme okuyucunun nassları kolayca ayırt edebilmesini sağlamaktadır. Ayrıca alıntı yapılan metinlerde ilgili kitap isimlerinin belirtilmesi eserin kaynakların doğru bir şekilde gösterildiğini ortaya koymaktadır.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Manisa Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade 1373, vr. 37b-48b)

[37b] بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ، بَابُ شُرُوطِ الصَّلَاةِ وَهِيَ ثَمَانِيَةُ الْأَوَّلِ الْوَضُوءُ بِالْمَاءِ الْمَطْلُوقِ.

[48b] وَالثَّلَاثُ غَسْلُ الْوُقُوفِ: بِعَرَفَةٍ لَمْ يَرَوْهُ أَنَّهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَغْتَسِلُ فِيهَا، شَرْحُ شَرْعَةِ لِيَحْيَى أَفَنْدَى. وَالرَّابِعُ غَسْلُ الْإِحْرَامِ: لِأَغْتَسِلَهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَهَا، نَمَتْ.

İncelenen nüshada, eser toplam 28 varak hacmindedir. Metin, 235x158 mm boyutlarındaki kâğıtlara istinsah edilmiş olup yazı alanı yaklaşık 160x77 mm ölçülerinde düzenlenmiştir. Her sayfada 18 satır, her satırda ise ortalama 11 kelime bulunmaktadır. Nesih hatla yazılan bu nüshada konuların başlangıç ve bitişlerine vurgu yapmak için bab ve fasıl başlıkları ile asıl metin kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayrıca ayet ve hadisler kırmızı mürekkeple parantez içerisine alınmış ve üzerlerine keşide çekilmiştir. Bab başlıkları müstakil olarak sayfada ortalı olarak parantez içerisinde verilmiştir. Nüshanın ferağ kaydında istinsah tarihinin 1341/1921 tarihinde Drama livasından Ahmed Nureddin b. Mehmed Emin Veysicânî tarafından tamamlandığı kaydedilmektedir.

Terceme-i Safvetü'l-Menkûlât Şerhu Şurûti's-Salât: Müellifi Meçhûl

Eserin mukaddimesinden önceki sayfada (167b-168a) bulunan fihrist, konuların on dokuz başlık (bâb) altında sistematik bir şekilde listelendiğini göstermektedir. Bu düzenleme eserin içerik yapısının okuyucuya önceden bilgi sunarak, çalışmanın kapsamını ve odaklanılan alanları net bir şekilde ortaya koymasını sağlamaktadır. Fihristin hemen ardından müellif kırmızı mürekkeple “Hâzâ Safvetü'l-Menkûlât Şerhu Şurûti's-Salât” başlığını yazarak bu eserin tercümesine besmele ve hamdele ifadeleriyle giriş yapmaktadır. Devamında müellif “Kâlê-ş-Şeyhu'l-Fenârî, Şeyh Fenârî hazretleri dedi” ifadesini kullanarak, Şurûtu's-salât'ın Molla Fenârî'ye ait olduğunu açıkça belirtmektedir. Bu atıf, eserin otoritesini pekiştirirken, okuyuculara eserin kaynağı ve müellifin kimliği hakkında net bilgiler sunmaktadır. Söz konusu tercüme Şurûtu's-salât'ın şerhlerinden biri olan Safvetü'l-Menkûlât adlı eserin esas alınmasıyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıntılı açıklamalarla desteklenen izahlı tercüme niteliği taşıyan bu eser, okuyuculara hem metnin orijinal anlamını koruyarak sunmakta hem de konuların daha iyi kavranmasını sağlamaktadır.

Bu yapılandırılmış yaklaşım eserin mezhepler arası farklılıkları dikkate alarak kapsamlı bir analiz sunmasını mümkün kılarken, aynı zamanda okuyucuların terimleri doğru ve anlaşılır bir biçimde kavramalarına da katkıda bulunmaktadır.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Süleymaniye Kütüphanesi, Yazmalar 826, vr. 168a-215b)

[168b] بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، وَبِهِ نَسْتَعِينُ، الْحَمْدُ لِلَّهِ، اللَّهُ أَجِينُ ثَابِتْدَر، ذِي الْجُودِ الْغَلِيظِ اللَّهُ كَهْ قَوْلِ لَرْنَه سَخَاوَتِ صَاحِبِي اِيْدِي، وَالْإِنْعَامُ ذِي إِحْسَانِ.

[215b] غَسْلُ الْوُقُوفِ: وَقْفِيهِ دُورْمَقِ اِيْجِنِ غَسْلِ اِيْمَكْدَر، بِعَرَفَةٍ: عَرَفَهُ دِيْدِكَلَرِي مَبَارَكِ يِرْدَه، وَأَمَّا بَرَكْشِي غَرْفَهُ طَاغَنْدَه وَقْفِيهِ(...)

İncelenen nüshada, eser toplam 48 varak hacmindedir. Metin, 200x140 mm boyutlarındaki kâğıtlara istinsah edilmiş olup yazı alanı yaklaşık 165x100 mm ölçülerinde düzenlenmiştir. Her sayfada 13 satır, her satırda ise ortalama 11 kelime bulunmaktadır. Nesih hatla yazılan bu nüshada konuların başlangıç ve bitişlerine vurgu

yapmak için bab ve fasıl başlıkları ile asıl metin kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Nüshanın sonunda birkaç sayfa eksiktir.

Tercümeler

Terceme-i Şurûtu's-Salât: Müellifi Meçhul (ö. 1064/1653-1654'ten önce)

Eser, *Şurûtu's-Salât* adlı eserin baştan sona tam tercümesini içermektedir. Tercüme kelimesi kelimesine yapılan bir çalışmadır. Ancak bu nüshanın diğerlerinden farklı olarak Arapça metnin yer almaması dikkat çekmektedir. Bu durum eserin Türkçe okuyuculara yönelik bir kaynak olarak hazırlandığını düşündürmektedir.

Eserde konuların karışmasını önlemek amacıyla bab kelimeleri ve madde rakamları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bu görsel ayırım, metnin okunmasını kolaylaştırmakta ve sistematik bir düzen sağlamaktadır. Ayrıca tercümenin harekeli olması, okuyucuların telaffuz zorluğu yaşamadan metni doğru bir şekilde seslendirebilmesine olanak tanımaktadır. Özellikle öğrenciler için bu özellik, öğrenim sürecini destekleyen önemli bir avantajdır. Bir diğer dikkat çekici özellik ise her cümlelerin sonunda kırmızı mürekkeple durak işareti şeklinde nokta kullanılmış olmasıdır. Bu, metni okuma sırasında doğal duraklamalar yapmayı kolaylaştırmakta ve metnin anlam bütünlüğünü korumaktadır. Böylelikle eserin hem anlam hem de şekil açısından okuyuculara rehberlik eden bir yapı sunduğunu söylemek mümkündür.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Süleymaniye Kütüphanesi, Mehmed Arif-Mehmed Murad Marif 173, vr. 88b-104a)

[88b] هَذَا كِتَابُ شُرُوطِ الصَّلَاةِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ. وَبُوبَابُ صَلَاتِكَ شَرْطُ رَيْنُكَ بَيَانُكَ دُرُ.

[104a] اَوَّلُكَيْسِي: جُمُعَةُ غُسْلُكَ، اِيَكُنْجِي: اِيَكِي بَيْرَامُ غُسْلُكَ، اَوُجُنْجِي: اِحْرَامُ غُسْلُكَ. وَقَدْ وَقَعَ الْفَرَاغُ مِنْ هَذِهِ التَّرْجُمَةِ الشَّرِيفَةِ.

Eser, toplamda 17 varaktan oluşmaktadır. 210x140 mm ebadında kâğıtlar kullanılmış, yazı alanı ise 150x90 mm boyutlarında düzenlenmiştir. Her sayfada 11 satır, her satırda ise yaklaşık 7 kelime bulunmaktadır. Eser, nesih hattı kullanılarak yazılmıştır. Bab, fasıl ve madde rakamları kırmızı mürekkeple ve harekeli olarak yazılmış; diğer tercüme kısımları ise siyah mürekkeple ve yine harekeli şekilde kaleme alınmıştır. Bu renk ayrımı okuyucunun metindeki konu geçişlerini kolaylıkla ayırt etmesini sağlamaktadır. Ayrıca harekeli yazım tarzı, metnin doğru telaffuz edilmesi ve öğrenilmesi açısından önemli bir avantaj sunmaktadır. Nüshanın 146b sayfasında yer alan istinsah tarihine göre eser, 1064 yılında istinsah edilmiştir. Eserin tamamı aynı hattat tarafından yazıldığına göre diğer risalelerin istinsah tarihinin de aynı olduğu söylenebilir.

Terceme-i Şurûtu's-Salât: Müellifi Meçhul (ö. 1098/1687'den önce)

Eser, *Şurûtu's-Salât* adlı eserin baştan sona tam tercümesini içermektedir. Bu tercüme Arapça metinlerin anlamlarını Türkçe'ye "kırık mana" yöntemiyle aktararak yapılmıştır. Kırık mana yöntemi her bir Arapça kelimenin hemen ardından Türkçe karşılığının verilmesi esasına dayanır. Böylece okuyucular hem Arapça metne hem de Türkçe anlamına eşzamanlı olarak erişme imkânı bulurlar.

Bu yöntem eserin orijinal diline sadık kalma ve aynı zamanda Türkçe anlamını net bir şekilde sunma amacı taşımaktadır. Ayrıca Arapça metinlerin harekeli olarak sunulması, eserin okunabilirliğini artırmayı ve okuyucuların metni doğru bir şekilde telaffuz etmesini kolaylaştırmayı hedeflemektedir. Böylece hem Arapça öğrenenlere hem de fikhî metinlere derinlemesine nüfuz etmek isteyenlere pratik bir kaynak sunulmuştur.

Bu yaklaşım yalnızca bir tercüme olmanın ötesine geçerek, okuyucunun metni hem anlam düzeyinde hem de dilbilgisel olarak incelemesine olanak sağlar.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Süleymaniye Kütüphanesi, Atıf Efendi 2795, vr. 117a-127a)

[117a] باب شروط الصلاة: بو باب نمازك شرطرين بلدر، وهي ثمانية: نمازك شرطرى سكردر، الأول: اولكسى، الوضوء بالماء المطلق: مطلق صو ايله آبدست المقدر.

[127a] غسل العيدين: ايكى بيرام غسلىدر، والثالث: اوجنجسى، غسل الوقفة بعرفة: عرفهده وقفه غسلىدر، والرابع: دورنجسى: غسل الإحرام: احرام غسلىدر.

Eser 10 varaktan oluşmaktadır. Sayfada 19 satır vardır. Her satırda yaklaşık 8 kelime mevcuttur. Nesih hatla yazılan bu nüshada ana metin büyük harflerle siyah, tercüme ise küçük harflerle siyah mürekkeple yazılmıştır. Konuların başlangıç ve bitişlerine vurgu yapmak için bab ve fasıl başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmış, Arapça metinlerin üzerleri çekilen bir kırmızı çizgi ile belirtilmiştir. Nüshanın ferağ kaydındaki bilgiye göre eser, 6 Cemaziyelula 1098 (20 Mart 1687) tarihinde istinsah edildiği belirtilmektedir.

Terceme-i Şurûtu's-Salât: Müellifi Meçhul (ö. 1159/1746-1747'den önce)

Eser, *Şurûtu's-Salât* adlı eserin baştan sona tam tercümesini içermektedir. Tercüme, kırık mana yöntemi kullanılarak yapılmış olup Arapça kelimelerin anlamları Türkçe'ye birebir olarak aktarılmıştır. Bu yöntem hem metnin aslına sadık kalmayı hem de okuyucunun metni dilsel olarak daha iyi kavramasını hedeflemektedir.

Eserin başlangıcında, 1b-6a varakları arasında yer alan dibace kısmında önce Besmele ve hamdelerin tercümesi yapılmış, ardından Amentü ve İslam'ın şartlarının açıklaması sunulmuştur. Bu giriş bölümü, okuyucunun eserin bağlamına uygun bir şekilde hazırlık yapmasını sağlamaktadır. Asıl tercüme ise 6b varagıyla birlikte *Şurûtu's-Salât* metnine geçmektedir. Bu bölüm, eserin ana konusunu oluşturan namazın şartları üzerine detaylı açıklamaları içermekte ve Arapça asıl metinle Türkçe karşılıkları bir arada sunmaktadır.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye 4936, vr. 1b-61b)

[1b] بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ: بِنِ بَشَلَادِمِ اللَّهُ تَعَالَى نَكْ إِشْيِي بَرْكَاتِيْلَه... [6-6b] هَذَا كِتَابُ شُرُوطٍ: بَابُ دُيُو تَمَارِكِ طَشْرَه سِنْدَه أُولَانْ فَرْضَلَه دِيرَلَر.

[61b] وَالثَّالِثُ: سُنَّتْ أُولَانْ غُسْلُكَ أَوْجُنْجِسِي، وَقَفَّةُ بَعْرَقَاتٍ: عَرَفَاتَه وَقَفَّةُ غُسْلُدُر، والرَّابِعُ: سُنَّتْ أُولَانْ غُسْلُكَ دُرْدُنْجِسِي: غُسْلُ الْإِحْرَامِ: إِحْرَامُ غُسْلُدُر، تَمَت.

Eser, toplamda 61 varaktan oluşmaktadır. 209x145 mm ebadında kâğıtlar kullanılmıştır ve yazı alanı 144x90 mm boyutlarındadır. Her sayfada 9 satır, her satırda ise yaklaşık 5 kelime bulunmaktadır. Eser, nesih hattı kullanılarak yazılmış olup estetik açıdan dikkat çekici bir nüshadır. Arapça metinler, kırmızı mürekkeple ve harekeli olarak yazılmıştır; bu, metnin kolay okunmasını ve doğru telaffuz edilmesini sağlamayı hedeflemektedir. Türkçe tercüme ise siyah mürekkeple ve yine harekeli olarak kaleme alınmıştır. Bu renk ayrımı okuyucunun iki farklı dili ayırt etmesini kolaylaştıran işlevsel bir detaydır. Eserin ferağ kaydında, istinsah işleminin 1159/(1746/1747) yılında Mehmed Râsim'in öğrencisi el-Hâc Muhammed tarafından tamamlandığı belirtilmektedir. Yazının güzelliği ve düzeni müstensihhin çok iyi bir hattat olduğunu ortaya koymaktadır. Bu özellikler eserin hem bir sanat eseri hem de ilmî bir çalışma olarak değerini artırmaktadır.

Terceme-i Şurûtu's-Salât: Müellifi Meçhul (ö. 1171/1758'den önce)

Nüsha, *Şurûtu's-Salât* adlı eserin tamamının satır altı tercümesini içermektedir. Eser boyunca ana metin, genellikle siyah mürekkeple yazılmış ve harekelenmiştir, böylece okuyucu metni doğru telaffuz edebilir. Bu sayede metnin anlaşılabilirliği ve okunabilirliği artırılmıştır.

Bab ve fasıl başlıkları ile madde numaraları, metin akışı içinde belirginleşmeleri amacıyla kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bu kısımlar da harekelenmiş olup görsel ve fonetik olarak metni daha anlaşılır kılmaktadır. Böylece ana metin ile konular, alt bölümler ve maddeler açıkça ayırt edilebilmektedir.

Ayrıca tercüme edilerek sunulan metinler, daha büyük harflerle yazılmış; metnin üstüne ise daha küçük harflerle Türkçe çevirileri eklenmiştir. Bu tipografik ayırım, okuyucunun orijinal metin ile Türkçe karşılığını kolayca ilişkilendirmesini sağlarken, metnin aslı ile çeviri arasındaki dengeyi de korumaktadır. Bu sayede eser hem eğitim amacıyla kullanılabilir bir kaynak hem de Arapça metni anlamak isteyenler için pratik bir rehber niteliği kazanmaktadır.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 1008, vr. 22b, 30a)

[22b] بَابُ شُرُوطِ الصَّلَاةِ: بُو بَابُ نَمَازِينَ شَرْطَلَرِي بِيَانِ ايدِر. وَهِي: نَمَازِينَ شَرْطَلَرِي. ثَمَانِيَّةٌ: سَكْرَدِير. الْأَوَّلُ: أُولُكْسِي. الْوُضُوءُ: ايدِسْتِ الْمَقْدَر. بِالْمَاءِ الْمَطْلُوقِ.

[30a] اَيْكَنْجِسِي. غُسْلُ الْعِيْدَيْنِ: اَيْكِي بِيْرَامِ غُسْلُدُر. وَالثَّالِثُ: اَوْجُنْجِسِي. غُسْلُ الْوُقُوفِ بِعَرَفَةَ: وَقَفَّةُ غُسْلُدُر. وَالرَّابِعُ: دُورْدُنْجِسِي. غُسْلُ الْإِحْرَامِ: اِحْرَامِ غُسْلُدُر.

Eser, toplamda 10 varaktan oluşmaktadır. 195x131 mm ebadında kâğıtlar kullanılmış, yazı alanı ise 150x90 mm boyutlarında düzenlenmiştir. Her sayfada 9 satır, her satırda ise yaklaşık 8 kelime bulunmaktadır. Eser, nesih hattı kullanılarak yazılmıştır. Ferağ kaydında nüshanın 1 Cemaziyelula 1171 (11 Ocak 1758) tarihinde istinsah edildiği belirtilmektedir.

Terceme-i Şurûtu's-Salât: Müellifi Meçhul (ö. 1237/1821-1822'den önce)

Eser, *Şurûtu's-Salât* adlı eserin baştan sona tam tercümesini içermektedir. Bu tercüme, kelime izahlı bir yöntemden ziyade şerh metoduna göre yapılmıştır. Şerh yöntemi metnin derinlemesine açıklamalarla ele alınmasını sağlayarak okuyucunun eseri daha iyi anlamasına katkıda bulunmayı hedefler.

Eserin mukaddimesinde salat ve selam bahsinde eserin müellifi olan Molla Fenârî'ye de dua edilmektedir. Ayrıca metinde geçen “Kâle's-Şeyhu'l-Fenârî: Şeyh Fenârî hazretleri eyitti” ifadesi, şerhi yapılan metnin sahibinin Molla Fenârî olduğunu açıkça teyit etmektedir. Bu ifade eserin orijinal kaynağını ve yazım sürecinde buna bağlı kalındığını göstermesi açısından önemlidir. Bu yöntemle hazırlanan eser, yalnızca bir tercüme değil aynı zamanda metin üzerinde detaylı bir çalışma sunarak okuyuculara metni daha iyi anlamlarına rehberlik etmektedir.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi 199, vr. 53b, 87b.)

[53b] هَذَا كِتَابُ شُرُوطِ الصَّلَاةِ. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، وَبِهِ التَّوْفِيقُ. اَلْحَمْدُ: حَمْدُ، لِلَّهِ: اللَّهُ اِيْجُونْ ثَابِتْدَرْ، ذِي الْجُودِ: اِنْجِلِينْ اَللَّهُ كِهْ قَوْلْ رَيْنِهْ صَاحِي اِيْدِي.

[87b] وَدَخِي مَكْنَهْ نَكْ اِيْجَنَهْ كَرْمَكْ اِيْجُونْ يَوْمَقْ مُسْتَحْبِدَرْ، وَدَخِي حَضْرَتْ رَسُوْلْ اَللَّهِكَ مَبَارَكْ رَوْضَهْ لَرَيْنْ زِيَارَتْ اَتْمَكْ اِيْجُونْ يَوْمَقْ مُسْتَحْبِدَرْ.

Eser, toplamda 34 varaktan oluşmaktadır. 236x169 mm ebadında kâğıtlar kullanılmış, yazı alanı ise 170x111 mm boyutlarında düzenlenmiştir. Her sayfada 19 satır, her satırda ise yaklaşık 12 kelime bulunmaktadır. Eser, nesih hattı kullanılarak yazılmıştır. Nüshada konuların başlangıç ve bitişlerine vurgu yapmak için bab, fasıl başlıkları ile Arapça kelimeler kırmızı mürekkeple, Türkçe tercüme ise siyah mürekkeple yazılmıştır. Ferağ kaydında ise istinsah tarihi sadece rakam olarak 1237 (1821/1822) şeklinde yer almaktadır.

Terceme-i Şurûtu's-Salât: Müellifi Meçhul

Eser, *Şurûtu's-Salât* adlı eserin baştan sona tam tercümesini içermekte olup bu baskıda yalnızca Türkçe tercüme yer almaktadır. Arapça metnin bulunmaması ve tercümenin harekeli olarak sunulması, eserin geniş halk kesimlerine hitap eden, herkesin kolaylıkla okuyup anlayabileceği bir biçimde hazırlandığını düşündürmektedir.

Eserin II. Abdülhamid döneminde basılmış olması *Şurûtu's-Salât* türünden temel dinî bilgileri içeren eserlerin toplum tarafından kabul gördüğünü ve bu alandaki metinlerin basım yoluyla yaygınlaştırıldığını göstermektedir. Bu durum aynı zamanda dinî eğitimin yalnızca sözlü ve el yazması kaynaklarla sınırlı kalmadığını, matbaanın imkânlarıyla halka ulaştırıldığını da kanıtlamaktadır.

Eserde bab, fasıl ve madde numaralarının üzerlerinde, el yazması nüshalarda olduğu gibi çizilmiş bir çizgi bulunmaktadır. Bu görsel unsur konuların sistematik bir yapıda sunulduğunu göstermektedir. Ayrıca her bir cümlelerin sonunda yer alan durak işaretleri, metnin okunuşuna rehberlik ederek konuların başlangıç ve bitişlerini ayırt etmeye yardımcı olmaktadır. Bu uygulama eserin okunurluğunu artırırken okuyucuya anlam bütünlüğünü daha rahat takip etme imkânı sunmaktadır.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Milli Kütüphane, Yazmalar 6439/1, vr. 1b-9a; Meçhül, 1361)

[2] شُرُوطُ الصَّلَاةِ. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. تَمَازُكْ طَشْرَهْ سِنْدَهْ اَوْلَانْ قَرَضَلَرْ كِي اَنَلَرَهْ شَرَطْ دِيرَلَرْ سَكِرْدِيرْ. اَوَّلَكِي: تَاكْ صُو اِيْلَهْ اَبْدَسْتْ اَلْمَقْ، صُو بُوْلْتَمَرْسَهْ يَا خَسْتَهْ.

[21] اَعْسَلْ مَسْنُونْ دُرْتَدَرْ، اَوَّلَكِي: جَمْعَهْ اَعْسَلْدَرْ، اِيْكِجِي: اِيْكِ بِيْرَامْ اَعْسَلْدَرْ، اُوْجُنْجِي: جَبَلْ عَرَفَاتْنَهْ وَقْفَهْ اَعْسَلْدَرْ، دُرْدُنْجِي: اِحْرَامْ اَعْسَلْدَرْ.

Terceme-i Şurûtu's-Salât: Müellifi Meçhul

Eser, *Şurûtu's-Salât* adlı eserin baştan sona tam tercümesini içermekte olup bu tercüme kelimesi kelimesine bir yaklaşımla hazırlanmıştır. Bu sayede orijinal metnin her bir kelimesine Türkçe karşılığı verilmektedir.

Ancak bu nüshada diğer nüshalardan farklı olarak özellikle bab başlıklarında Arapça metnin yer aldığı dikkati çekmektedir. Bu uygulama okuyucunun eserin asıl diline dair bir pencere sunarak metnin kaynağına daha doğrudan temas etmesine imkân tanımaktadır.

Hem metin hem de tercüme hareketli olarak yazılmıştır. Bu, okuyucunun metni doğru telaffuz etmesini ve anlamlandırmasını kolaylaştıran önemli bir özelliktir. Ayrıca cümle sonlarını belirlemek amacıyla durak işaretlerine kırmızı nokta ile yer verilmiştir. Bu görsel işaret, metnin akıcı bir şekilde okunmasına yardımcı olurken anlam bütünlüğünün korunmasına da katkıda bulunmaktadır.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Süleymaniye Kütüphanesi, Serez 1087, vr. 1b-10b)

[1ب] شروط الصلاة. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. تَمَازُكَ طَشْرَه سِنْدَه اُولَان فَرَضْلَر كِي اَنْلَرَه شَرْط دِيرَلَر سَكَزْدِير. اُولَكِي: بَاكَ صُو اِيْلَه اَبْدَسْت اَلْمَقْ، صُو بُولْتَمَزْسَه يَا خَسْتَه
[10ب] بَابُ الْغُسْلِ: اَبُو حَنِيفَه قَتْنَدَه سُنْتُ اُولَان غُسْل دُوْرْتَدُر، اَوَّلُ جُمْعَه غُسْلُدُر، اِكْنَجِي بِيْرَامْ غُسْلُدُر، اُجْنَجِي عَرَفَاتَدَه وَقْفَه غُسْلُدُر.

Eser, toplamda 10 varaktan oluşmaktadır. 104x107 mm ebadında kâğıtlar kullanılmış, yazı alanı ise 115x65 mm boyutlarında düzenlenmiştir. Her sayfada 11 satır, her satırda ise yaklaşık 7 kelime bulunmaktadır. Eser, nesih hattı kullanılarak yazılmıştır. Nüshada konuların başlangıç ve bitişlerine vurgu yapmak için bab ve fasıl başlıkları kırmızı mürekkeple, Türkçe tercüme ise siyah mürekkeple yazılmıştır.

Terceme-i Şurûtu's-Salât: Müellifi Meçhul

Eser, *Şurûtu's-Salât* adlı eserin tercümesini içeren matbu bir nüshadır. Bu nüsha “Mızraklı ilmihal” olarak bilinen *Miftâhü'l-Cennet* adlı kitabın kenarlarında ilave metinler barındırmaktadır. Söz konusu derkenar ilavelerinde *Şurûtu's-Salât*, *Risâle-i Süfiyye*, *Abdest Duaları* ve *Üstüvânî* yer almaktadır. *Şurûtu's-Salât* nüshanın ilk sayfalarının kenarlarında okuyucuya sunulurken, asıl metnin akışı içerisinde ek bir kaynak işlevi görmektedir. Ancak sayfada kopukluk olduğundan tercümenin son kısımları kitapta yer almamaktadır.

Bu çalışmada beyit tarzında düzenlenmiş Arapça metin, öncelikle orijinal hâliyle verilmekte hemen sonrasında ise şiirsel bir üslupla kaleme alınmış Türkçe tercümesi sunulmaktadır. Her iki metnin de hareketli yazılmış olması metnin doğru telaffuzu ve anlaşılır bir şekilde okunmasını kolaylaştırmaktadır.

Dikkat çekici bir nokta ise eserin asıl yazı alanında dinî kavramlara ilişkin görselleştirilmiş tasvirlerin bulunmasıdır. Burada cennet kapıları, esmâ-i hüsnâ, minber, kürsî, mîzan ve benzeri kavramlar, resimlerle görselleştirilerek sunulmuştur. Bu yaklaşım eseri görsel açıdan zenginleştirirken okurun dinî kavramları zihninde daha kolay canlandırmasına da imkân tanımaktadır.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Meçhul, 1306)

[1] هذا كتاب شروط الصلاة. باب شروط الصلاة وهي ثمانية، هو باب تَمَازُكَ شَرْطَلَرِي بَيَانَدَه دَر سَكَز. اَوَّلُ الْوَضُوْءِ بِالْمَاءِ الْمَطْلُوقِ، اُولَكْسِي اِبْدَسْت اَلْمَقْ صُو اِيْلَه.

[3] عَنْ فَخْدِيَه وَالسَّابِعِ عَشَرَ، اَوِيْلَقْلَرَنْدَنْ اَوْن يَدْنَجِي. اَنْ يَسْبِيحْ فِيْهِ اَثَلَاثًا وَالْاَمْنِ عَشَرَ، تَسْبِيحْ اِيْدَه سَجْدَه دَه اَوَحْ كَرَه اَوْن سَكِيْزَنْجِي.

Terceme-i Şurûtu's-Salât: Müellifi Meçhul

Bu eser, *Şurûtu's-Salât* adlı metnin baştan sona tam tercümesini içermekte olup özgün bir yöntemle kaleme alınmıştır. Şöyle ki metnin Arapça bab başlıkları olduğu gibi korunmuş, hemen ardından aynı başlık altındaki konular Türkçeye aktarılmıştır. Metin ve tercüme bölümlerinin hareketlenmesi (son varak hariç), okuma ve anlama sürecini kolaylaştırmak adına tercih edilmiştir. Öte yandan eserde herhangi bir mukaddime (giriş) veya ferağ (sonuç) bölümü bulunmadığından, tercümenin kimin tarafından yapıldığına dair net bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler 7027-X, vr. 82a-86b.)

[82] هذا كتاب شروط الصلاة. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. تَمَازُكَ شَرْطَلَرِي سَكَزْدِير. اَوَّلُ: اَبْدَسْت اَلْمَقْدِرْ اَرَى صُوَيْلَه، اَكْر صُو بُولْتَمَزْسَه تَيُّمُ قَلْمَقْدُرْ طَبْرَاغْلَه.

[86ب] اَبُو حَنِيفَه قَتْنَدَه سُنْتُ اَوِيْلَسْ غُسْل دَرْتَدُر. اَوَّلُ: جُمْعَه غُسْلَدُر، اِكْنَجِي: اِيْكِي بِيْرَامْ غُسْلَدُر، اَوَجْنَجِي: عَرَفَاتَدَه دَرْمَقْ غُسْلَدُر، دَرْدَنْجِي: اِحْرَامْ غُسْلَدُر.

Eser, toplamda 5 varaktan oluşmaktadır. 200x150 mm ebadında kâğıtlar kullanılmış, yazı alanı ise 150x70 mm boyutlarında düzenlenmiştir. Her sayfada 19 satır, her satırda ise yaklaşık 12 kelime bulunmaktadır. Eser, nesih hattı kullanılarak yazılmıştır. Nüshada konuların başlangıç ve bitişlerine vurgu yapmak için bab başlıkları kırmızı mürekkeple, Türkçe tercüme ise siyah mürekkeple yazılmıştır.

Terceme-i Şurûtu's-Salât: Müellifi Meçhul

Nüsha, *Şurûtu's-Salât* adlı eserin tamamının satır altı tercümesini içermektedir. Eserde ana metin daha kalın harflerle yazılmış, siyah mürekkeple ve harekeli bir biçimde sunulurken bab, fasıl ve madde numaraları kırmızı mürekkeple dikkat çekici bir şekilde vurgulanmıştır. Satır altı tercümeler ise daha küçük harflerle, siyah mürekkeple ve harekeli olarak kaleme alınmıştır. Bu tercümeler sayfanın son satırlarında metnin altında yer alırken diğer satırlarda metnin üst kısmında konumlandırılmıştır. Bu düzenleme okurun hem ana metne hem de tercümeyle kolaylıkla ulaşmasını sağlamaktadır.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 1383, vr. 151b-163b)

[151b] باب: بو باب. في شروط الصلاة: نمازك شرطلى بياندهدر. وهي ثمانية الأول: نمازين شرطلى. الوضوء: ابدست المقدر. بالماء المطلق: باك صو ايله .

[163b] غسل العيدين: ايكي بيرام غسلدرد. والثالث: اوجنجسى. غسل الوقوف بعرفة: وقفده غسلدرد. والرابع: دوردنجسى. غسل الإحرام: احرام غسلدرد.

Eser, toplamda 13 varaktan oluşmaktadır. 197x130 mm ebadında kâğıtlar kullanılmış, yazı alanı ise 120x67 mm boyutlarında düzenlenmiştir. Her sayfada 7 satır, her satırda ise yaklaşık 8 kelime bulunmaktadır. Eser, nesih hattı kullanılarak yazılmıştır.

Terceme-i Şurûtu's-Salât: Müellifi Meçhul

Nüsha, *Şurûtu's-Salât* adlı eserin tamamını satır altı tercümesiyle birlikte içermektedir. Ancak burada geleneksel uygulamanın aksine satır altı tercüme asıl metnin altında değil, üstünde konumlandırılmıştır. Bunun yanı sıra her bir tercüme kelime grubunun etrafı yuvarlak daire şeklinde çizgilerle çerçevelenmiştir. Bu yönüyle ilgili tercüme düzeni, benzer eserlerdeki satır altı tercüme uygulamalarından farklılık göstermektedir.

Bazı varaklarda metnin üzerine sanki sayfa ters çevrilmiş gibi bir yazım şekli dikkat çekmektedir. Ayrıca tercümelerde her bir kelimenin karşılığı verilmemiş, zaman zaman bazı kelimelerin atlandığı veya kısaltıldığı görülmüştür. Ana metnin harekelenmesi ise tutarlı değildir; bazı varaklarda harekelendirme varken diğer bazılarında herhangi bir harekeleme yapılmamıştır.

Geleneksel olarak Arapça metinlerin çevirisi genellikle alt satırlarda, küçük boyutta ya da farklı bir renkle verilirdi. Bu nüshada tercümenin üstte yer alması belki müstensihin metne özgün bir yaklaşımı veya metni okuyan kişinin kolayca çeviriye başvurmasını amaçlaması şeklinde yorumlanabilir. Çeviri kısımlarının daire içerisine alınması, tercümeleri görsel olarak metinden ayırmak, okuyucunun dikkatini tercümeyle yönlendirmek ya da dekoratif bir yaklaşım olabilir.

Bu nüsha, dönemin istinsah kültürünün standart uygulamalarına tümüyle bağlı kalmadığını, kimi yerlerde kendine özgü teknikler veya tercihler benimsendiğini göstermektedir. Tercüme tekniği, yazım yönü, görsel sunum ve harekeleme konusundaki farklılıklar, eseri istinsah eden kişilerin üslup ve yaklaşımını yansıtmaktadır. Ayrıca bu durum elyazmalarının sabit kurallardan çok, istinsah edenin bilgi, zevk, ihtiyaç ve alışkanlıklarına göre çeşitlilik arz ettiğini göstermesi bakımından araştırmacılar için ilgi çekici bir örnek teşkil etmektedir.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan 443, vr. 1b-8b)

[1b] الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله أجمعين. باب شروط الصلاة وهي ثمانية: نمازك شرطلى سكزدر. الأول الوضوء بالماء المطلق.

[8b] غسل الجمعة: جمعه غسلدرد. والثاني غسل العيدين: بيراملر غسليدرد. الثالث الموقوف بعرفة: عرفده وقفده دورمقدرد. الرابع غسل الإحرام: احرام كيملك غسلدرد.

Eser, toplamda 8 varaktan oluşmaktadır. 210x150 mm ebadında kâğıtlar kullanılmış, yazı alanı ise 140x90 mm boyutlarında düzenlenmiştir. Her sayfada 9 satır, her satırda ise yaklaşık 8 kelime bulunmaktadır. Eser, nesih hattı kullanılarak yazılmıştır. Nüshada konuların başlangıç ve bitişlerine vurgu yapmak için bab, fasıl başlıkları ile madde numaralarının üzerleri kırmızı mürekkeple çizilmiş bir çizgi bulunmakta, metin ve tercümenin tamamı ise siyah mürekkeple yazılmıştır.

Terceme-i Şurûtu's-Salât: Müellifi Meçhul

Nüsha, *Şurûtu's-Salât* adlı eserin tamamını satır altı tercümesiyle birlikte içermektedir. Eser matbu bir nüshadır; ancak hangi tarihte basıldığına dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

Ana metin kısmı ve tercümesi harekelidir. Bu, okurun hem Arapça metnin hem de tercümenin doğru telaffuzunu kolaylaştırmayı amaçlıyor olabilir. Ana metin büyük harflerle, tercüme ise satır altında küçük harflerle yazılmıştır. Bu sayede iki metin arasında görsel bir ayırım yaratılmış, eserin asıl metni ile tercümesi kolayca ayırt edilebilir hale getirilmiştir.

Eserin derkenarında ise yine aynı eserin farklı bir tercümesi yer almaktadır. Bu durum metnin istifadesini arttırma gayesiyle farklı tercüme yaklaşımlarını aynı nüsha üzerinde göstermeyi amaçlamış olabilir.

Bu nüsha, metnin aslı ile tercümelerini bir arada sunarak çok katmanlı bir okuma deneyimi sağlar. Harekeleme, yazı tipleri, farklı tercüme versiyonlarının yan yana verilmesi gibi özellikler, eseri yalnızca basit bir matbu nüsha olmaktan çıkarak, çok yönlü bir başvuru kaynağı haline getirmektedir. Bu özellikler dönemin matbaacılık anlayışı, aynı konuyu anlatan farklı metinlerin bir arada bulunmasını sağlama ve okuma pratikleri hakkında da ipuçları sunmaktadır.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Köprülü Kütüphanesi, Fazıl Ahmed Paşa 76, vr. 127b-132b; Meçhul, ty.)

[2] بَابُ شُرُوطِ الصَّلَاةِ: بُوَ بَابُ تَمَازُكِ شَرْطَاتِي بَيَانَدَهْدِر. وَهِيَ: تَمَازُكِ شَرْطَاتِي، ثَمَانِيَّةٌ: سَكْرَدِر. الْأَوَّلُ: أَوْلَكِيْسِي: الْوُضُوءُ بِالْمَاءِ الْمَطْلُوقِ، أَوْ التَّيْمُمِ.

[40] اِيَكُنْجِيْسِي. غُسْلُ الْعِيْدَيْنِ: بِيْرَامُ غُسْلِيْدِر. وَالْقَالِثُ: اُوْجُنْجِيْسِي: غُسْلُ الْاِحْرَامِ: اِحْرَامُ غُسْلِيْدِر. وَالرَّابِعُ: دُرْدُنْجِيْسِي: غُسْلُ الْوُقُوفِ بِعَرَفَةِ: عَرَفَاتَدَه وَقَفَه غُسْلِيْدِر.

Manzume

Manzume-i Şurûtu's-Salât : Şem'î (ö. 1011/1602-03'den sonra)

Eser, toplam 80 beyitten oluşmakta olup, bunların 14'ü mukaddime ve sebab-i nazmı, 3'ü ise hâtime bölümlerini kapsamaktadır. Şem'î, eserin Molla Fenârî'ye ait olduğunu 8. Beyitte² (Süleymaniye Kütüphanesi, Kasidecizâde 698, vr. 16b) belirtirken, müellifin eseri torunu için yazdığını 9. beyitte³ ifade etmiştir. Manzum eserin Şem'î'ye aidiyeti mukaddime kısmının son beyti olan 14. beyitte açıkça ortaya konmuştur⁴ (Kasidecizâde 698, vr. 16b; Öztürk, 2007, s. 106). Eser, mesnevi nazım şeklinin kafiye yapısıyla, fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün aruz vezniyle kaleme alınmıştır.

Eserin tek nüshası üzerinden iki araştırmacı tarafından yapılan çalışmada, eksik sayfalar nedeniyle müellifin ismiyle ilgili hatalı veya eksik bilgiler verilmiştir. İlk araştırmacı, nüshanın bir arkadaşının özel kütüphanesinde bulunduğunu belirterek müellifin adını tespit edememiş ve eseri "Müellifi Meçhul Bir Şurûtu's-Salat Mesnevisi" (Yıldız, 2009, s. 176-177) olarak tanımlamıştır. Diğer araştırmacı ise tek nüsha üzerinden çalışarak müellifin "Sa'id" mahlaslı olabileceğini öne sürmüştü ve eseri "Sa'id Efendi'nin Manzum Şurûtu's-Salât Adlı Eseri" (Söylemez, 2021, s. 117) olarak adlandırmıştır. Bununla birlikte üç yazma nüshayı esas alarak metin inşa eden bir başka araştırmacı, eserin mukaddimesi ve hatimesiyle birlikte toplamda 78 beyit elde ettiğini ifade etmiş, ancak müellifin ismini tespit edememiştir (Çelik, 2020, s. 32-33).

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Erzurum Kütüphanesi, Erzurum Yazmalar 324/5, vr. 31b-34a)

² "Fâzıl u 'allâme müftî-i Rûm u Şâmü ecma'in, İsmi anuñ Şemseddin Monlâ Fenârî'dür yakîn"

³ "Kendi ma'hdüm-zâdesi-çün bir risâle eylemiş, Bilmege ezkânı şalavâtı hoş makâile eylemiş"

⁴ "Hâtırıñ şem'ini pür-nür eylesün ol lâ-yezâl, Ermesin cem'iyetine Rabbenâ nakş u zevâl."

- | | | |
|----|------------------------------------|---------------------------------------|
| 1 | حمد لا يقدر سكا أي بادشاه إنس وجان | کیم وجودک پرتوندندر بو کونيله مکان |
| 2 | عالمی تصویر قلدک بی أدات و بی مثال | دور شور بر نقطه سینہ ایره مز وهم خیال |
| 79 | حق تعالی فضلی ایله رحمت ایلیه آکا | کیم بو نظم ایدن غربی بر دعا ایله آکا |
| 80 | ای خداوند کریم سنسن کرم قیل قامویه | بز یازقلو قوللری لطف ایله بقمه طامویه |

Nüşa, 3 varaktan oluşmaktadır. Her sayfada 15 satır, her satırda ise yaklaşık 15 kelime bulunmaktadır. Nesih hatla yazılmış olan bu nüshada, konuların başlangıç ve bitişlerine vurgu yapmak amacıyla “mukaddime”, “sebeb-i nazm”, “hâtıme” ve “bab” başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Nüşa, İbrahim Paşa dairesinde Muhammed b. İsa b. Muhammed el-Erzurûmî tarafından 7 Şaban 1271 (26 Mayıs 1855) tarihinde, pazartesi günü istinsah edilmiştir.

Manzume-i Şurûtu’s-Salât : Mücellî (ö. 1016/1607-1608’de sağ)

Mücellî’nin bu eseri, İslam’ın temel ibadetlerinden biri olan namazın ve ona ilişkin şartların, dini bilgiye sahip olmayan bireyler için bile anlaşılır ve akılda kalıcı bir şekilde sunulmasını amaçlamaktadır. Bu yaklaşım dini eğitimin yaygınlaştırılması ve toplumsal birlikteliğin güçlendirilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Şair eserinde ismini açıkça zikretmemesine rağmen Mücellî mahlasını kullandığını ve eserini 1016 [1607/1608] tarihinde tamamladığını ifade etmektedir. Eser fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün aruz vezniyle kaleme alınmıştır. Eser toplam 96 beyitten oluşmakta olup bunların 14’ü mukaddime bölümünü kapsamaktadır.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Milli Kütüphane, Yazmalar 06 Mil Yz B 346, vr. 97b-99a)

- | | |
|-----|---|
| 1. | حمد لله فرد رب العالمین قدرتیله زندهدر وارلق همین |
| 2. | ذره دن قلدی تجلی عالمه زین اولدی چرخ أفلاك وزمین |
| 95. | مستحب الغسل اوج بیلك أهم کم صبی بالغ اولنجاغز و هم |
| 96. | بر درلو مجنون ایکن صحت بوله برده کافر کلسه اسلامه أمم |

Eser, toplamda 2 varaktan oluşmaktadır. Nesih hatla yazılmış olan bu nüshada, konuların başlangıç ve bitişlerine vurgu yapmak amacıyla bab başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Nüşa, 1016 tarihinde telif edilmiştir.

Manzume-i Şurûtu’s-Salât : Müellifi Meçhul (ö. 1175/1761-1762’den önce)

Müellif, manzumesine besmele ve hamdele ifadeleriyle giriş yaptıktan sonra Şurûtu’s-salât’ı nazmetmesinin gerekçesini beyan etmekte; bu çabanın yeni başlayan talebeler için bir kolaylık, imamlar için ise hoş bir söz niteliği taşıdığını vurgulamaktadır. Ancak müellif bu açıklamalarına rağmen ne kendi adını ne de eserin ismini belirtmektedir.

Eserin başlangıç ve bitiş cümleleri şöyledir: (Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Kemankeş 317/6, vr. 34b-38a)

- | | | |
|-----|------------------------------|-----------------------------|
| 1. | جو بسم الله پس الحمد لله | دیالم هم توکلنا علی الله |
| 2. | جو بسم الله ایله قلدیم بدایت | حقه حمد وحبیبینه صلوات |
| 84. | إمام أعظم قتنده غسل مستنون | بری جمعه بری عیدین معیون |
| 85. | عرفاتده وقوف ایچون کر کدر | بری إحرام ایچون غسل ایلمکدر |

Eser, toplamda 13 varaktan oluşmaktadır. 150x70 mm ebadında kâğıtlar kullanılmış, yazı alanı ise 107x58 mm boyutlarında düzenlenmiştir. Her sayfada 11 satır, her satırda ise yaklaşık 9 kelime bulunmaktadır. Nesih hatla yazılmış olan bu nüshada, konuların başlangıç ve bitişlerine vurgu yapmak amacıyla bab başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Nüşa, 1175 (1761/1762) tarihinde istinsah edilmiştir.

Şurûtu's-Salât'ın "Sitte" Versiyonu Üzerine Yapılan Çalışmalar

Bu bölümde Şurûtu's-salât'ın "sitte" olan metni üzerine yapılan şerh, haşiye ve tercümelere eser müellif eşleştirmesi şeklinde ele alınacaktır. Bunlar:

Delîlü'n-necât alâ Mukaddimeti şurûti's-salât: Ahmed b. Hüseyin Boşnak (ö. ?/?): Müellif eserin dîbâcesinde Şurûtu's-salât'ın Molla Fenârî'ye ait olduğunu belirtmektedir. Eserin son kısmı eksiktir. Nüsha mağribî hatla kaleme alınmıştır (Süleymaniye Kütüphanesi, Mehmed Sefaihi 75, vr. 137b-146b).

Tuhfetü'l-menkûlât fî şerhi Şurûti's-salât: Veli b. Mehmed b. Bekr el-Bolevî (1049/1640'ta sağ): Müellif eserin mukaddimesinde Şurûtu's-salât'ın Molla Fenârî tarafından kaleme alındığını ifade etmektedir. Eser, 1054 (1644/1645) senesinde müellif nüshasından istinsah edildiği ferağ kaydında yer almaktadır (Manisa Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade 444, vr. 1b-98b).

Şerhu Şurûti's-salât: Abdullah b. Ebû Bekr eş-Şirevî (1006/1597'de sağ): Eserin telif tarihi Rebiulevvel 1006/1597'dir. Eserin ferağ kaydı sayfasında şârihin ismine ve telif tarihine yer verilmiştir (Manisa Kütüphanesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi 2398/2, vr. 1b-39a).

Safvetü'l-menkûlât fî şerhi Şurûti's-salât: Ali b. Hasan b. Ali (1206/1792'de sağ): Eserin mukaddimesinde şârihin ismine yer verilmiş, ferağ sayfasında ise hem telif hem de istinsah tarihi zikredilmiştir. "Semâniye" versiyonunda müellifi meçhûl Safvetü'l-menkûlât fî şerhi Şurûti's-salât adlı eser ile bu eserin aynı isimli olmasına rağmen içerikleri ve konuları ele alış şekilleri farklıdır. Burada sadece eser isim benzerliği söz konusudur (Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 755, vr. 1b-48a).

Terceme-i Şurûtu's-salât: Mustafa b. Ömer b. Muhammed el-Üsküdârî (1051/1642'de sağ): Eserin mukaddimesinde şerhi yapılan metnin müellifine ait herhangi bir kayıt yer almamaktadır. Eser müellif hattının müsveddesinden istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi Şevval ayının ortalarında 1051 (Ocak 1642) tarihinde tamamlanmıştır (Kastamonu Kütüphanesi, Kastamonu Halk Kütüphanesi 87, vr. 1b-69b).

Yöntem

Bu makalede izlenen yöntem, "Şurûtu's-Salât" adlı ilmihâl eserinin müellifliği ve literatürdeki yeri üzerine derinlemesine bir inceleme gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel adımları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

Literatür Taraması: İlk aşamada, Şurûtu's-Salât" eserine ilişkin mevcut literatür detaylı bir şekilde taranmıştır. Bu kapsamda Osmanlı döneminde eserle ilgili yazılmış şerhler, haşiyeler, tercümelere ve manzumeler incelenmiştir.

Yazma Nüshaların Toplanması ve İncelenmesi: Osmanlı dönemine ait kütüphanelerden ve arşivlerden "Şurûtu's-Salât" eserine ait mevcut yazma nüshalar tespit edilmiştir. Bu nüshaların fiziki özellikleri, istinsah tarihleri ve yerleri açısından detaylı olarak incelenmiş, metinler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar belirlenmiştir.

Müellif Kimliğinin Tespiti: Yazma nüshalarındaki müellif atıfları, isimlendirmeler ve nispetler analiz edilerek eserin müellifi konusunda ortaya çıkan karışıklıkların nedenleri araştırılmıştır. Bu bağlamda müellifin kimliğiyle ilgili yanlış kanaatlere yol açan faktörler (örneğin, hatalı isimlendirmeler, eksik müellif bilgileri) belirlenmiştir.

Katalog ve Tabakât Verilerinin Karşılaştırılması: Kütüphane katalogları ve tabakât (biyografik) kaynaklarındaki veriler karşılaştırılarak eserin doğru müellifine dair kesin kanıtların ortaya konması hedeflenmiştir. Bu süreçte farklı kaynaklardan elde edilen bilgilerin tutarlılığı ve doğruluğu değerlendirilmiştir.

Versiyonların Sınıflandırılması: Eserde bulunan "semâniye" ve "sitte" olmak üzere iki farklı versiyonun içerik ve yapı bakımından nasıl farklılık gösterdiği analiz edilmiştir. Bu ayrım, metinlerin orijinallliği ve müellif aidiyetinin belirlenmesi açısından kritik öneme sahiptir.

Şerh ve Tercümelerin Analizi: Eser üzerine yazılmış şerh, hâşiye, tercüme ve manzume gibi farklı çalışma türleri incelenmiş, bu çalışmaların eserin anlaşılmasına ve yaygınlaşmasına nasıl katkıda bulunduğu değerlendirilmiştir.

Sonuçların Derlenmesi ve Yorumlanması: Elde edilen bulgular ışığında, “Şurûtu’s-Salât” eserinin müellifine dair kesin kanaate varmak ve literatürdeki belirsizlikleri gidermek amacıyla sonuçlar derlenmiş ve yorumlanmıştır.

Bulgular

Bu makalede, “Şurûtu’s-Salât” adlı ilmihâl eserinin Molla Fenârî’ye atfedilmesi çevresinde oluşan literatürün tespiti ve detaylı incelenmesi üzerine odaklanılmıştır. Araştırmanın bulguları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

İlmihâl Geleneğinin Evrimi: Makalede ilmihâl geleneğinin erken İslâm dönemlerinde sözlü aktarımlar ve fıkıh kitaplarıyla başladığı, Osmanlı döneminde ise farklı mezheplerin ve geniş coğrafyaların etkisiyle muteber metinlerin sistematik olarak derlenme ihtiyacının doğduğu belirlenmiştir. Bu süreçte ilmihâl eserlerinin halkın kolay anlayabileceği şekilde sadeleştirilmesi ve Türkçeye çevrilmesi önemli bir gelişme olarak öne çıkmaktadır.

“Şurûtu’s-Salât” Eserinin İsnadı ve Versiyonları: “Şurûtu’s-Salât” eserinin Molla Fenârî’ye atfedilmesi Osmanlı döneminde ortaya çıkan ilk ilmihâl eserleri arasında yer almaktadır. Ancak eser üzerinde yapılan şerh, hâşiye, tercüme ve manzume çalışmaları sırasında müellif atıflarında karışıklıklar yaşanmış, farklı versiyonların (semâniye/sitte) bulunması eserin doğru müellifine dair belirsizlikleri artırmıştır.

Müellif Karışıklıklarının Nedenleri: Yazma nüshalardaki müellif isimlendirmelerindeki hatalar, eksik bilgiler ve kataloglama süreçlerindeki standartlaşmamış uygulamalar, “Şurûtu’s-Salât” eserinin müellifinin belirlenmesinde zorluklara yol açmıştır. Özellikle aynı isimle anılan farklı şahısların varlığı ve eserlerin fiziki özelliklerindeki farklılıklar müellif kimliğinin tespitini güçleştirmiştir.

Versiyonların İçeriksel ve Yapısal Analizi: “Semâniye” ve “sitte” olarak adlandırılan iki farklı versiyonun içerik ve yapı bakımından ayrıntılı analizi yapılmıştır. Bu analizler metinler arasındaki eksik veya fazla bilgilerin, yeni başlıkların eklenmesi veya bazı başlıkların çıkarılması gibi farkların, eserin orijinallliği ve müellif aidiyeti açısından kritik öneme sahip olduğunu göstermiştir.

Şerh ve Tercümelerin Rolü: Eser üzerine yazılan çeşitli şerh, hâşiye, tercüme ve manzume çalışmalarının incelenmesi “Şurûtu’s-Salât”ın anlaşılmasını ve yaygınlaşmasını sağlamada önemli katkılar sunduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmalar eserin farklı okur kitlelerine ulaşmasını kolaylaştırmış ve ilmihâl geleneğinin esnek yapısını gözler önüne sermiştir.

Metodolojik Öneriler: Makale, “Şurûtu’s-Salât” eserine dair literatürün doğru sınıflandırılması ve müellif atıflarının netleştirilmesi için titiz yazma nüsha incelemelerinin, katalog verilerinin karşılaştırmalı analizinin ve merkezi veri tabanlarının oluşturulmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Ayrıca ilmihâl literatürünün dijitalleştirilmesi ve korunması, gelecekteki araştırmalar için erişilebilirliğin artırılması açısından önemli bir adım olarak önerilmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma İslam topluluklarında dinî bilgi aktarımının temel araçlarından biri olan ilmihâl geleneğinin Osmanlı dönemindeki gelişimini ve “Şurûtu’s-Salât” adlı eserin farklı versiyonları üzerindeki müellif atıflarındaki karışıklıkları kapsamlı bir şekilde incelemiştir. İlk olarak ilmihâl geleneğinin erken İslâm dönemlerinde sözlü aktarım ve fıkıh kitaplarıyla başlaması, ardından mezheplerin çeşitlenmesi ve coğrafi genişleme süreciyle birlikte muteber metinlerin sistematik derlenme ihtiyacının doğması süreci detaylı olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda “Şurûtu’s-Salât”ın Molla Fenârî’ye nispet edilmesinin Osmanlı döneminde ortaya çıkan ilk ilmihâl eserleriyle mümkün olduğu, ancak bu tür eserlerin farklı versiyonları ve müellif atıflarındaki belirsizliklerin eserin istinsah süreçlerinde yaşanan zorlukları yansıttığı görülmüştür.

Osmanlı dönemine ait yazma nüshalarda müellif karışıklıklarının, fiziki incelemelerin ve katalog verilerinin karşılaştırmalı analizinin gerekliliğini vurgulayan bu çalışma, şerh, haşiye, tercüme ve manzume gibi çeşitli çalışma türlerinin incelenmesiyle ilmihâl geleneğinin hem akademik çevrelerde hem de halk arasında ne kadar yaygın ve esnek bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. “Semâniye” ve “sitte” versiyonlarının ayrıştırılması sürecinde elde edilen bulgular, metinlerin orijinalliği ve müellif kimliklerinin doğrulanması açısından önemli katkılar sağlamış, bu da İslami ilimlerin tarihsel ve literatür analizine ışık tutmuştur.

Sonuç olarak bu çalışma, “Şurûtu’s-Salât” ilmihâl eserlerinin doğru sınıflandırılması ve müellif atıflarının netleştirilmesi için titiz yazma nüsha incelemeleri ve katalog verilerinin karşılaştırmalı analizinin ne denli hayati olduğunu göstermekte ve bu alandaki metodolojik yaklaşımların önemini vurgulamaktadır. Ayrıca İslâm topluluklarındaki dinî bilgi aktarımının doğruluğu ve bütünlüğü açısından sistematik ve kapsamlı araştırmaların gerekliliğini ortaya koyarak gelecekte yapılacak çalışmalar için sağlam bir temel sunmaktadır. Bu bağlamda ilmihâl literatürünün daha derinlemesine anlaşılması ve müellif atıflarındaki belirsizliklerin giderilmesi, İslâmî ilimlerin tarihsel evrimi ve toplumsal dinamikler üzerindeki etkilerini daha iyi kavramamıza olanak tanıyacaktır.

Öneriler

Detaylı Yazma Nüsha İncelemeleri: Şurûtu’s-Salât eserinin farklı nüshalarının fiziki ve içeriksel analizlerinin derinlemesine yapılması, müellif atıflarındaki belirsizliklerin giderilmesine katkı sağlayacaktır.

Kataloglama Standartlarının Geliştirilmesi: Kütüphanelerde ve arşivlerde ilmihâl eserlerine ilişkin kataloglama süreçlerinin standardize edilmesi, müellif karışıklıklarının önüne geçilmesine yardımcı olacaktır.

Merkezi Veri Tabanı Oluşturulması: İslâm ilimleri alanında çalışan araştırmacılar için doğrulanmış müellif bilgilerini ve eser varyasyonlarını içeren merkezi bir veri tabanının oluşturulması literatür taramasını kolaylaştıracaktır.

Akademik İşbirliklerinin Teşviki: İlmihâl literatürü üzerine çalışan akademisyenler arasında iş birliğinin artırılması, bilgi paylaşımını ve metodolojik yaklaşımların geliştirilmesini destekleyecektir.

Gelecekteki Araştırmalar İçin Temel Oluşturulması: Bu çalışmanın bulguları ışığında ilmihâl eserlerinin tarihsel ve coğrafi dağılımına yönelik daha kapsamlı çalışmalar yapılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Arpaguş, H. K. (2000). İlmihal. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 22, ss. 139-141). TDV Yayınları.
- Bağdâdî, İ. (1951). *Hedyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn* (Cilt 2). Ofset Baskı.
- Bağdâdî, İ. (1947). *Îzâhü'l-Meknûn fî Zeyl-i ala Keşfi'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn* (Cilt 2). Milli Eğitim Basımevi.
- Çelik, A. (2020). Molla Fenârî'ye atfedilen Şurûtu's-Salât adlı eserin manzum tercümesi. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 25-57.
- Dinler, F. (2006). Ebu'l-Leys es-Semerkandi ve Mukaddimetü's-Salat isimli eserinin tahkiki [Yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Dinler, F. (2016). Ebü'l-Leys es-Semerkandi'nin (v. 373/983) *Mukaddimetü's-Salât* isimli eserinin tahkiki neşri. *İslam Hukuku Araştırmalar Dergisi*, 28(1), 519-563.
- Ebü'l-Hâcc, S. (2006). *el-Mirkât Şerhu Mukaddimeti's-Salât ve ma'ahû Dav'ü'd-Derârî fî Abbâri Şemsiddîn el-Fenârî*. Müessetü'l-Verrak.
- Erdoğan, M. (2015). *Fıkıh ve hukuk terimleri sözlüğü* (5. baskı). Ensar Neşriyat.
- Gömbeyaz, K. (2009, Aralık 4-6). Molla Fenârî'ye nispet edilen eserlerde aidiyet problemi ve Molla Fenârî bibliyografyası. *Uluslararası Molla Fenârî Sempozyumu*, Bursa.
- Kahraman, A. (2014). Cumhuriyet dönemi ilmi halleri: Fıkıh ve toplumsal ihtiyaç bakımından bir değerlendirme. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 12(24), 147-172.
- Kahraman, A. (2016, Mayıs 6-8). Taşköprüzâde Ahmed b. Mustafa (968/1561) ve Şerhu Mukaddimeti's-Salât adlı eseri. III. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu "Kastamonu'da İlmî Hayat ve Kastamonu Âlimleri", Kastamonu.
- Kâtib Çelebi, M. (1941). *Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn* (Cilt 2). Maârif Vekalet.
- Kaylı, A. (2010). A critical study of Birgivi Mehmed Efendi's (d. 981/1573) works and their dissemination in manuscript form [Yüksek lisans tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.
- Kehhâle, Ö. R. (1431). *Mu'cemü'l-Müellifîn: Terâcîmu Musannifî'l-Kütübi'l-Arabiyye* (Cilt 15). Mektebetü'l-Müsennâ.
- Müellifi Meçhul. (1306). *Şurûtu's-Salât* (3. baskı). Matbaa-i Osmâniye.
- Müellifi Meçhul. (1361). *Terceme-i Şurûtu's-Salât*. Matbaa-i Âmire.
- Müellifi Meçhul. *Şurûtu's-Salât*. ty.
- Öztürk, Ş. (2010). Şem'î. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 38, ss. 503-504). TDV Yayınları.
- Öztürk, Ş. (2007). Şem'î'nin (15.-16. yy.) *Mesnevî Şerhi (İlk Türkçe Tam Mesnevî Şerhi)* [Doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Serahsî, M. (1978). *el-Mebsût* (Cilt 31). Dâru'l-Ma'rife.
- Söylemez, İ. (2021). Said Efendi'nin manzum Şurûtu's-Salât adlı eseri. *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi* (14), 113-120. <https://doi.org/10.51592/kulliyat.944631>
- Şeybânî, M. (1997). *Kitâbü'l-Kesb*. Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye.
- Yıldırım, İ. (2017). Molla Fenârî: İlmî kişiliği, fıkıhla ilgili eserleri ve Osmanlı fıkıh tarihindeki yeri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 11(22), 255-284.

- Yıldız, A. (2009). Müellifi meçhul bir Şurûtu's-Salât mesnevisi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(13), 175-187.
- Zirikli, H. (2002). *el-A'lâm: Kâmûsu Terâcîmi li-Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ mine'l-Arabi'l-Müsta'ribîn ve'l-Müsteşrikîn* (15. baskı, Cilt 8). Dârü'l-İlm li'l-Melâyin.

Yazma Eserler Kaynakça

- Ali b. Hasan b. Ali. *Safvetü'l-Menkûlât fî Şerhi Şurûti's-Salât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 755, vr. 1b-48a.
- Bâlî b. Ali b. Muhammed. *Umdetü'l-Hayrât fî Şerhi'l-Muhtasari Şurûti's-Salât*. Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi 341, vr. 1b-58a.
- Birgivi, M. *Şerhu Şurûti's-Salât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 1715, vr. 1b-27a.
- Birgivi, Y. *Şerhu Şurûti's-Salât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 987, vr. 1b-37a.
- Bolevî, V. *Tuhfetü'l-Menkûlât fî Şerhi Şurûti's-Salât*. Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade 444, vr. 1b-98b.
- Boşnak, A. *Delîlü'n-Necât alâ Mukaddimeti Şurûti's-Salât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Mehmed Sefayihî 75, vr. 137b-146b.
- Celvetî, A. *Şerhu Şurûti's-Salât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi 826, vr. 127b-162a.
- Germiyânî, A. *Münyetü'l-Âbidîn*. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 949/1, vr. 1b-230b.
- Gazzâz, S. *Felâhü'l-Musallîn*. Beyazıt Kütüphanesi, Veliyyüddîn Efendi V1049, vr. 1b-63b.
- Hüseyin b. Mustafa b. Mahmûd. *el-İcmâl*. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 1148, vr. 1b-33a.
- İbnü's-Süllî, Y. *el-Felâh fî Bahsi'l-Vudû' ve's-Salât*. Milli Kütüphane, Çankırı İl Halk Kütüphanesi 18 Hk 81/2, vr. 13b-25a.
- Karabaşzâde, A. *Şerhu Şurûti's-Salât*. Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi 766, vr. 1b-24a.
- Kuşadalı, M. *Netâicü'l-Efkâr fî Şerhi'l-İzhâr*. Süleymaniye Kütüphanesi, Yozgat 644, vr. 1b-130b.
- Bolevî, M. *Kitâbü'l-Hayât Şerhu Şurûti's-Salât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Rodos Hafız Ahmed Ağa 569, vr. 1b-121a.
- Mücellî. *Manzume-i Şurûtu's-Salât*. Milli Kütüphane, Yazmalar 06 Mil Yz B 346, vr. 97b-99a.
- Müellifi Meçhul. *Manzume-i Şurûtu's-Salât*. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Kemankeş 317/6, vr. 34b-38a.
- Müellifi Meçhul. *Safvetü'l-Menkûlât fî Şerhi Şurûti's-Salât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Ali Saib Efendi 31, vr. 1b-39a.
- Müellifi Meçhul. *Şerhu Şurûti's-Salât*. Manisa Kütüphanesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi 1198, vr. 91b-118b.
- Müellifi Meçhul. *Şerhu Şurûti's-Salât*. Manisa Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade 1373, vr. 37b-48b.
- Müellifi Meçhul. *Şurûtu's-Salât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa 97, vr. 1b-13a.
- Müellifi Meçhul. *Şurûtu's-Salât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Şazeli Tekkesi 154, vr. 73b-82b.
- Müellifi Meçhul. *Terceme-i Safvetü'l-Menkûlât Şerhu Şurûti's-Salât*. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Yazmalar 826, vr. 168a-215b.
- Müellifi Meçhul. *Terceme-i Şurûtu's-Salât*. Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi 199, vr. 53b-87b.
- Müellifi Meçhul. *Terceme-i Şurûtu's-Salât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Atıf Efendi 2795, vr. 117a-127a.

- Müellifi Meçhul. *Terceme-i Şurûtu's-Salât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye 4936, vr. 1b-61b.
- Müellifi Meçhul. *Terceme-i Şurûtu's-Salât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Mehmed Arif-Mehmed Murad Marif 173, vr. 88b-104a.
- Müellifi Meçhul. *Terceme-i Şurûtu's-Salât*. Milli Kütüphane, Yazmalar 6439/1, vr. 1b-9a.
- Müellifi Meçhul. *Terceme-i Şurûtu's-Salât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Serez 1087, vr. 1b-10b.
- Müellifi Meçhul. *Terceme-i Şurûtu's-Salât*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler 7027-X, vr. 82a-86b.
- Müellifi Meçhul. *Terceme-i Şurûtu's-Salât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 1008, vr. 22b-30a.
- Müellifi Meçhul. *Terceme-i Şurûtu's-Salât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 1383, vr. 151b-163b.
- Müellifi Meçhul. *Terceme-i Şurûtu's-Salât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan 443, vr. 1b-8b.
- Sirâcî, A. *Manzume-i Şurûtu's-Salât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 3590/3, vr. 39b-42b.
- Şem'î. *Manzume-i Şurûtu's-Salât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Kasidicizâde 698, vr. 16b-19b.
- Şirevî, A. *Şerhu Şurûti's-Salât*. Manisa Kütüphanesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi 2398/2, vr. 1b-39a.
- Tirevî, H. *Şerhu Şurûti's-Salât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 22, vr. 24b-38a.
- Üsküdârî, M. *Terceme-i Şurûtu's-Salât*. Kastamonu Kütüphanesi, Kastamonu Halk Kütüphanesi 87, vr. 1b-69b.